

КЊИГЕ ЗА НАРОД
ИЗДАЈЕ МАТИЦА СРПСКА
ИЗ ЗАДУЖБИНЕ ПЕТРА КОЊЕВИЋА
СВЕСКА 102.

СВЕТИ САВА
АРХИЕПИСКОП СРПСКИ И ПРОСВЕТИТЕЉ.

ЧИТАНКА ЗА СРПСКИ НАРОД.

НАПИСАО

Протопрезвитер Јован Вучковић.

У НОВОМ САДУ
ИЗДАЊЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ
1902.

Свети Сава, српска слава!

Гдје Србин живи, ту се и свети Сава слави. Имену његову одаје се велико штовање не само у Србији и Црној Гори, гдје Србин има своју државу, него и у Угарској, Хрватској, Славонији, Далмацији, Босни, Херцеговини, у маленоме Пероју (у Истрији), и царскоме Бечу, гдје Србин има само своју цркву и школу, па и у Старој Србији и Македонији, гдје се Србин још и данас бори за народну своју цркву и школу са Бугарима, Грцима и Турцима.

И онда кад се Србин вине из постојбине своје у туђину, да тражи науке или зараде, носи он у срцу светог Саву својега и кријепи се у туђини духом његовим. Чак у далеку Америку, камо је многога Србина, особито из Далмације, Хрватске и Славоније, одагнала сиротиња и невоља, понио је он са собом успомену на светог Саву и кад је

доспио да си тамо подигне храм, посветио га је имену и спомену *светога Саве*.

Ма гдје био и један само *Србин*, сјећа се он с љубављу *светитеља Саве*, а ако их је више на окупу, дају они љубави тој својој и видљива израза, служе му *службу*, пјевају *цјесме* у славу његову, приређују *славе* и *прославе* о дану његову, та

свети Сава, сриска је слава!

Други народи, ако и знају за име *светога Саве*, не носе га у срцу онако као што га *Србин* носи; ако му име и биљеже у своје календаре, не биљеже га оним словима, којима га *Србин* биљежи; и *службу* ако му служе, не служе је онако свечано, као што је *Србин* служи. Други народи имају своје *просвјетитеље*, њеки своје, а њеки и *туђинске крви*, па се с благодарношћу сјећају њихова имена и њихова рада којим су им очи отварали и будућност спремали, а

„*Србин* има свога *светитеља*,
„*Светитеља Немањића Саву*,“

просвјетитеља и *учитеља* својега, *сриске крви* и *срискога* имена; има *светитеља*, који над њим вијековима лебди, чува га и брани у свима невољама и искушењима, а благодарни *Србин*, с пуно поуздања предаје себе, своју

цркву, школу своју, живот свој сав покрову и заштити *светога Саве*, па док год душа Србинова у близини својој осјећа *светитеља Саву*, дотле је он сигуран за сриски свој живот.

А кад је Србин заборавио на *светога Саву* својега, онда је и као Србин свршио. То се догодило *поунијаћеним Србима* у *Жумберку* (у Хрватској), који се дадоше одбити од *светога Саве* и заборавише га, али зато брзо заборавише и на *сриску* име своје. То се догађа сваком Србину, који ил' силом, ил' немаром својим на *светога Саву* заборави.

Не треба дакле у *Српству* да буде и једне само душе, која не би знала за *светога Саву* и која не би познавала бар најкрупније потезе из живота и рада његова.

Зато књижица ова хоће Србина да упозна са *светим Савом*, хоће да пред сваког Србина изнесе слику *светога Саве*, слику његова живота и рада његова, па нек душа сваког Србина осјети, да

„Србин има свога светитеља,
„*Светитеља Немањића Саву*“

и да је

„*Свети Сава, српска слава!*“

Политички живот Срба до Стевана Немање.

У старој својој постојбини, тамо иза *Каријатских Гора*, живили су Срби, као и

остали *Словени*, животом народа *тежачког*, или *ратарског*.

Такав живот везује човјека за поље његово, на којему је засијао свој усјев и поврће и засадио воће, јер све то треба дуго надгледати док му плод не сазрије. Тај пак дуљи боравак на једноме мјесту, упућује човјека да се и окући, те да пази на своју кућу и на своје поље на домовину своју, у којој он има свој дом, своју земљу, своју чељад, своје господарство и све што му за живот треба.

Такав је био живот *Србина* у давна времена.

Кад би се чељад у једноме дому јако замножила, онда је један дио изишао из старога дома и засновао је себи нови дом у близини старога, с којим је одржавао свезе и надаље, јер чељад старога и новога дома била је везана и везама крвним, сродничким, а и везама дотадањег заједничког живота. Сви домови који су на тај начин постали, заједно са старим својим домовима, сачињавали су *села*, а чељад у једноме селу било је *братство*, којим је управљао *чеоник* (начео-ник), ког су бирали сви домови братства договорно.

Бројно напредна братства морала су се дијелити у нова братства и насељавати нова

села, а та су опет остајала у свези са онима из којих су постала, јер у њима је била иста њихова крв. Чељад свију села једнога братства, сачињавала су *илеме*, а крај у којему је племе живило, звао се *жуша*, којом је управљао *жушан*, којег су бирала сва села у жуши.

Жупе се нијесу даље удруживале. С тога и нијесу *Срби* (као ни остали *Словени*) могли лако створити *државе*. Сметала је томе отуђеност појединих племена, коју је требало чак и љутим борбама савладати, па да се отуђена племена, када им озбиљна опасност и погибија запријети, у државу вежу.

Таква опасност наступила је за *Србе* и *Словене* кад су оставили стару своју постојбину, па се преко данашње *југозападне Русије* и *Молдавске* кренули према доњем *Дунаву*, те туда и преко ердељских *Карпата* и североисточне *Угарске* продрли на *Балканско полуострво*, у земље *византијске царевине*, у први мах ради *плијена*, а затим и са *намјером* да се ту стално настане.

Ту своју *намјеру*, да се наине стално настане у земљама *византијске царевине* на *Балканском полуострову*, нијесу *Срби* могли лако извести. Нову *постојбину* требало је присвојити од јаке и добро уређене државе *византијске*. Требало се за нову *постојбину*

борити са *Грцима*, *Романима* и *Арбанасима*, које су *Срби* на земљишту нове своје постојбине затекли, а требало је борбу заметнути и сретно докончати и са другим народима, који су се тамо увукли прије *Срба* и ту се задржали, па и са онима, који су послије *Срба* на Балканско полуострво дошли, као што су били *Бугари*.

Међу тим толиким народима освојити си нову отаџбину и сачувати је као своју, не изгубити се и не утонуту у том великом мору разних народа, отети се превази утјецаја напреднијим међу њима на живот свој и одржати се међу њима као засебан народ, могли су *Срби* само тако, ако су били кадри *ујединити* своја *илемена* у чврсту *цјелину*, која би одољевала и ратничкој снази њихових противника, а и опасном утјецају њихову на живот *сриског* народа, који је утјецај бивао тијем јачи, што су се и *Срби* почели изједначивати с њима у *вјери*, примајући *хришћанство*, којему није могла одољети пређашња њихова *поганска* вјера.

И ако су поједини племенски поглавари међу *Србима* увиђали да се *Сриство* у новој постојбини може одржати само тада, ако се уједини, а ради тога озбиљно и покушавали да *сриска* *илемена* *уједине*, ипак на то за дуго времена није пошло за руком.

Петар Гојниковић, Часлав Клонимировић и Стеван Војислав ујединише нека племена и жупе. Војислављев син *Михаило Војислављевић* имао је под собом *Рашку, Зету, Трбиње и Хум са Неретвом*, а његов син *Бодин* привезао је био уза се и *Босну*.

Али увијек кад је нестало снажне руке која је *Србе* уједињавала, они су се наново разједињавали. Суревњивост племенских поглавара, који су волели владати у својим жупама па и под цијену зависности од *грчких царева*, или нових завојевача *Бугара, Франака и Мљечића*, него да се нађу под влашћу *Србина владара*, а уз то и међусобни раздори, које су међу *Србима* подстицали особито *Грци*, не дадоше да се *Срби* у једну државу уједине и слободу и независност си осигурају у новој постојбини.

Бадава је било што се *Михаило Војислављевић* (1077. године) прогласио и краљем у држави, коју је склопио ујединивши најјача српска племена, кад му се држава одмах по смрти сина му *Бодина* (1001. године) распаде у три посебне државице; *поморске земље* остадоше као краљевина, а *загорске земље* српске раздвојиле се. *Босна* остаде за се као бановина, а *Рашка* као жупанство.

Још није било дошло вријеме да се *Срби* сложе и слогом ојачани своју државу да створе.

Вјерски живот Срба до Стевана Немање.

Као и остали *Словени*, били су *Срби* у старој својој постојбини *многобошци*, *поганици*.

Обожавајући *природне силе*, које су животу њихову биле погодне, па и оне, пред којима су у страху и трепету дрхтали, напунише *Срби* и небо и земљу *множином богова*, виших и нижих.

Врховним богом сматрали су *Срби* бога *Перуна*, који је по вјеровању њихову пуштао с неба муњу и гром. Поред њега особито су поштовали *Дајбога*, а то им је био бог сунца, које је извор свјетлости и топлоте, плодности и напретка. Нижа пак божанства била су *змајеви* и *виле*, у којима су биле оличене разне водене појаве, као: магла, облаци, потоци, ријеке, језера и мора.

Богове своје поштовали су *Срби* молитвом, пјесмом и жртвама, а када би им приносили жртве, онда су пазили на разне знакове, по којима су *вјешти људи* прорицали шта ће се догодити, добро или зло.

На живот свој пазили су *Срби*, јер вјеровашу да им богови живот гледају и пазе.

С тога су се и трудили, да им живот буде чист, како на дому, у породици међу мужем и женом, тако исто и спрам других људи, у које нијесу хтјели дирати, нити се с њима клати.

Настојању Срба да уредан живот проводе, доприносила је и вјера њихова у *загробни живот душе људске*, који је живот свагда онакав, какав је био у часу смрти. Рђав човјек, вјеровали су они, постајао је по смрти, гдјекоји још и за живота, *вукодлаком*, који гони облаке и гризе сунце и мјесец. ради чега и постаје помрачење тих свјетлила небеских.

Још и касније, кад су се *Срби* стали већ мијешати са другим скитничким, ратничким и готово дивљачким народима, па од њих примати и рђаве њихове навике и обичаје, говоре просвећенији људи који су *Србе* упознали, да су *Срби* народ *незлобан, искрен, склон на добро, отворен, истољубив, иштом, човјечан* и да су *жене* у том народу *врло одане својим мужевима*, тако да многе сматрају смрт мужа својега као своју смрт, па се за мужем својевољно и убију, јер не држе да је оно живот, што се у удовичком стању проведе, а као особиту црту у тога народа истичу велику *љубав његову сирам слободе*, за коју се *Срби* одважно и очај-

нички боре, па се у несретном убојном сукобу драговољно и сами убију, само да не доспију у ропство. На то је нагонила Србина његова вјера, која му је казивала, да ће у рају наставити живот слободна човјека, ако умре као слободан човјек.

Дошавши у крајеве *Балканског полуострва* и освајајући си у њима нову постојбину, Срби су се срели ту са народима, који су тада већ били *хришћани*. То су били *Грци* и *полатињени старосједиоци* у тим земљама, које су Срби прозвали *Власима*.

Сударивши се са *Власима*, потиснули их Срби у планине и скровитија мјеста, гдје су се могли једино сточарством бавити. Али ти планински сточари, ако и нијесу могли Србима одољевати са оружјем у руци, имали су за њих друго оружје. То је била *вјера хришћанска*, која небеском снагом својом свијет побјеђује, па је и Србе побиједила.

Свештеници *хришћански* уђоше међу Србе и стадоше их упознавати са *вјером хришћанском*, којој дотадања *иоганска вјера српска* није могла одољети, те је Срби почеше остављати и у *хришћанство* прелазити.

Али прелаз српског народа у *хришћанство* није се догодио уједанпут, него су једни примали *хришћанство*, а други су остајали у

поганству. Услијед тога створило се међу Србима још веће разједињење, које је постало опасније и због тога, што ни они Срби који хришћанство примише не могоше очувати бар вјерско јединство своје, него су једни потпали под црквену власт цркве *цариградске*, (када их *Бугари* покорише онда њихово владичанство које је било у граду *Расу*, дође под власт *бугарског* патријарха) а други под власт *римске* цркве, која се већ тада спрема да раскине јединство *Христове цркве*, кидајући везе са источним дијелом хришћанске цркве.

Па још и даље морало се *Српство* цијепати. Међу *Бугарима* раширила се у десетом вијеку јерес *богомилска* и набрзо се стала ширити и међу Србима који су били у *Македонији*, а онда и међу Србе у другим крајевима.

Покушао је истина *Стеван Војислав* да уједини бар оне Србе, који су исповиједали вјеру *Христову* и на тај начин да утре пут *народном јединству српском*. Њему је пошло за руком да у *Зети* подигне *барску* архиепископију, којој је желио потчинити цркву у великом жупанству *рашком* и у бановини *Босни*. Али покушај тај његов није имао жељена успјеха. Већи дио Срба волио је остати под влашћу *цариградске* цркве, која

је дозвољавати да се у богослужењу употребљава народни језик словенски, па се није приљубио *барској* архиепископији, која је била у власти *римскога* епископа, који је забрањивао службу на *словенском* језику.

И као што су по смрти *Војислављева* унука *Бодина* остали Срби подијељени у три разне области, тако су исто остали подијељени и у црквеном погледу у три дијела. Један дио био је у свези са источном хришћанском црквом. То су били *православни* Срби. Други дио свезао се са западном хришћанском црквом. То су *римокатолички* Срби. А трећи дио запао је био у вигове *богомилске* јереси.

Срби долазе до државне самосталности.

Раскомадани у сваком погледу, Срби би морали у новој својој постојбини пропасти и постати плијеном другим народима, који су у заједници својој имали више снаге и за обрану и за нападање.

То су, као што сада већ знамо, увиђали и поједини главни људи међу Србима, па су свакојако настојали, да племена *сриска* уједине у једну државу, а уједно и да Србе учине независнима у *црквеном* погледу.

Па и ако су поједини покушаји, који су

у том правцу чињени, на брзо осујећени, ипак је мисао о народном српском јединству и црквеној његовој независности остајала увијек жива и будна, те је на попрште ~~изво~~ дила нове борце за народно јединство и црквену независност, све докле, док се није нашао онај, којему ће Бог и срећа на помоћи бити, да изведе оно што други прије њега не могоше извести. Здрава мисао неће пропасти, добра и поштена намјера мора побједити, а велико дјело иште и много труда и напора.

Што други међу Србима нијесу могли да изведу, то је извео Стеван Немања, који је управљао једним комадићем великог жупанства *рашког*, дочим су браћа његова господарили у другим дијеловима тога жупанства.

Стеван Немања био је човјек племенит и богобојажљив, а те врлине су красиле и његову жену Ану, па им за то и није било тешко задобити љубав у народа, над којим су владали. А како су обоје чинили велике жртве за подизање храмова Божјих, народ је уз њих тим јаче пријањао, јер је и свештенство, које је међу народом главну ријеч водило, уз њих било.

Браћи Стевана Немање није се свиђала толика љубав и приврженост народна спрам

брата њихова. Или су му завидјели, или су се бојали да им се брат уз љубав народну сувише не осили, већ они смисле паклено дјело, наиме да униште брата својега. Преваре га да дође к њима на договор, па га окују и затворе.

Али Бог не оставља праведника. *Стеван Немања* ослободи се затвора и пожури се дому својему, те отуд удари на браћу своју невјерну и 1169. године сједне сам на столицу великог жупана *рашког*.

Побијеђена браћа *Стевана Немање* нијесу у поразу својему хтјели да виде прст Божји и казну Његову, него потекоше *грчком* цару *Манојлу*, тражећи у њега помоћи против брата својега. Овај им даде војску, с којом они пођу на *Стевана Немању*, а успут прикупе и они нешто војске по Македонији.

Под конач 1169. године паде војска грчка и најамничка са војводом грчким и браћом *Немањиним* на *Косово* и ту им изађе на сусрет *Стеван Немања* са својом војском. Заметну се жестоки бој близу града *Звечана*. Војска *Немањина* угледајући се у примјер љубљенога свог владара, борила се јуначки и нагна Грке и најамнике у бијег.

Побједом на *Косову* ослободи *Стеван Немања* своју отаџбину од *грчке* врховне власти и утврди пријесто свој, око ког се при-

купљаху племена *сриска* и њихове државице у једну цјелину, у једну државу, у државу *сриску*, којом су владари из дома *Немањина* пуних двије стотине година владали.

Вјерске и црквене прилике у држави Стевана Немање.

Стеван Немања ударио је сталан темељ *сриској* држави. Али је тада истом настала за њега мука голема, јер требало је много и много радити, па да нова држава добије све што је за правилан и напредан живот у њој оскудјевало.

Па да је било само подизати потребне установе, просијецати путеве, зидати друмове, градити мостове (ћуприје) и стварати друге погодбе да се унаприједи трговина, занати и пољска привреда, што је све тргло натраг у дугом низу година ратничког и несталног живота! Али није било много само тога посла, него и другог. Највише пак бриге и посла задавао је првом *сриском* владару сам народ његов, који је у дугом ратовању искварио ћуд своју, задивљао и сваком злу приступачан постао. Народ тај требало је уљудити, одвикнути га од рђавих навика, које су се прилијепиле за њега у дугом већ дотицају са другим народима, у несталном

животу ратничком, у ком је бацан сад на једну, сад на другу страну.

Необичне снаге требало је *Стевану Немањи* да стварајући државу *сриску*, преобрази за њу и народ *сриски*, да буде народ питом и чист, вриједан и паметан, сталан у добру и напредан у сваком послу, да буде чврст и сигуран ослонац држави младој.

Помоћ за такав посао и снагу којом се све то даје извести, знао је *Немања* да може наћи и добити од *цркве*, од њезиних слугу, од *свештеника*, који су народу били *духовни пастири* и једини његови *учитељи*.

Већ по побожности својој, а уз то схваћајући добро значење и важност *вјере* и *цркве*, још док је дијелио власт са браћом својом, *Немања* је градио цркве, богато их даривао и добре свезе са свештенством одржавао. А кад је постао самосталним господарем, наставио је све то још у већој мјери те трошећи силно благо своје на цркве и манастире, подизао је у држави својој државе Божје, око којих су се његови *Срби* скупљали, да се науче по вољи Божјој живити.

О раду том *Немањином* даје нам поуздану свједоцбу *сриска народна ијесма*, у којој син његов, *свети Сава*, на сабору код бијеле Самодрже цркве, пред господом

сриском полаже рачун, нашто му је бабо потрошио благо, па вели:

„Није бабо расковао благо
 „На нацаке и на буздоване,
 „Ни на сабље, ни на бојна копља,
 „Ни добрима коњма на ратове (хамове),
 „Већ је бабо похарчио благо
 „*Све градећи многе задужбине*“

и спомиње цркве које је *Немања* саградио, као: бијел Хиландар у сред Свете Горе, Студеницу, Милешевку цркву и још многе друге, из којих је народу *сриском* требала да засвијетли свјетлост *хришћанске просвјете*. кријепећи му душу, питомећи му срце, и подижући снагу његову.

Добрим путем ударио је *Немања* за срећу и напредак државе своје и народа у њој. Али среће још није могло бити. Народ *сриски* уједињен у државу, био је *вјером* разједињен. Већина је била уз цркву *православну*, а остало је било уз цркву *римску* и уз јерес *богомилску*.

Видио је *Немања* каква опасност пријети држави његовој од *вјерске* и *црквене* поцијенаности народне. Младој држави његовој требао је у свему сложан народ, у свему сложено срце народно, па и у *вјери* и у *цркви*. Зато је он јерес *богомилску* гонио из народа својега а од двију *хришћанских* цр-

кава стао је уз *православну*, коју је у народу својему ширио и утврђивао.

Али је и *православна* црква у држави *Немањиној* била под влашћу туђинском, која је могла сваког часа сметати јачању и напредовању младе *српске* државе. Требало је дакле и *православну* цркву у *српској* држави ослободити испод *црквене власти туђинске* и у *самосталној српској држави* установити и *самосталну српску цркву православну*, па да обадвије снаге, *црквена и државна*, сложно раде за срећу *српског народа*.

Ако је *Немања* то и увиђао, није му било дано да то и постигне. То велико дјело уз помоћ *Божју* пошло је за руком тек његовом сину, *светоме Сави*, о којему ћемо у овој књизи даље приповиједати.

Рођење и дјетињство св. Саве.

Већ је велики жупан српски *Стеван Немања* добрано поодмакао био у годинама, исто тако и жена му *Ана*, кад им се, уз остала два старија сина, *Вукана* и *Стевана*, око 1176. године родио и најмлађи син, којему на крштењу дадоше име *Растко*.

Пуних петнаест година богобојажљиви родитељи његовали су то од Бога им даровано чедо своје на дому својему, учећи га

страху Божјем, вјери правој и животу по закону Божјем.

Владарева кућа није била оскудна ни у добрим учитељима, ни у другом што треба дјетету једном за његово добро васпитање. Али најбољи учитељ *Растку* били су сами његови родитељи. Њихов примјер свијетлио је души дјетињој кад се дијете стало освјешћивати, њихова побожност слијевала се у његову душу, њихова доброта спустила се у његово срце, њихове красне врлине вукле су га на пут врлине.

Уз такве учитаље растао је *Растко*. Па како је од Бога обдарен био необичним разумом и веселом душом, лако је и брзо примао наук родитељски, чиме је веселио оца својега и мајку своју, а они га љубљаху неизмјерном љубављу родитељском и с пуно родитељске њежности гледаху на њега.

Па не само родитељима да бијаше *Растко* за весеље и миловање. Он је необичношћу разума својега, добротом срца својега, чистотом душе своје, врлином живота својега задивљавао и остале људе, великаше и дворјане. Гледајући га таква и дивећи се красном лицу и обличју његову, говорили су они један другом: *и ако је Растко најмлађи, биће он ипак међу браћом први!*

Лијепо се у то све замислио и српски

наш митроносни пјесник, владика Никанор Грујић, кад нам пјева о дјетињству *Расткову* :

Игра се царско детенце на мајчином крилу,
Обучено све у суво злато и у свилу . . .
Мајка му тепа : „расти ми, Растко мој, до греде,
„Твоје ми очи више нег' царевина вреде,
„И вреде . . . вреде . . . Та те ће очи бити роду
„Што је сунце земљи, што су звезде плавом своду . . .“
Игра се дете без свести, без стра' и без вере,
Ал' свилу на себи руком као свесно дере,
И све озбиљно у очи мајци својој гледи,
К'о да ју пита : „да л' то што и за душу вреди . . .?“
Не треба оном одеће ни обуће сјајне
Ко је рођен да јавља свом роду вечне тајне.
Дајте му свести и воље и јачине,
Па сте му дали чим ће све окове да скине,
Чим ће да извиди род од рана, што су љуте,
И изведе га здравијег на Божије путе.

Родитељи *Расткови* дали су сину своје-
му све што је требало, па да постане данас
сутра вођом народу својему на Божјем пу-
ту, звијездом, која ће народу његову сви-
јетлити и у сретним и веселим, и у несрет-
ним и чемерним данима живота му.

Растков живот ван дома родитељског.

Пуних петнаест година проживио је
Растко у дому родитељском. Под надзором
доброг свог родитеља, на очима миле своје

мајке, развио се он у красна и паметна момка, коме је сад требало дати прилике за самосталнији живот.

По свршетку петнаесте године доби *Растко* од оца један крај државе његове, у којему ће засебно у свом двору, а у друштву са велможама и благородницима живити и спремати се за мушки живот и вјецбати се у свему што је тада потребно било за човека из владарске куће.

У слободи, међу друговима вршњацима, могао је *Растко* сада проводити вријеме своје у витешким играма и забавама и весељу младићком, те јачати тијелом и духом.

Али души *Растковој* није такав живот годно. Његово срце није тражило ни витешке игре, ни веселе забаве. Ухо његово није се дало навикнути на празне разговоре и објесни смијех младићи. Непромишљена ријеч бујних младића врјеђала га је, а цјесма момачких жеља и снова била му је одвратна.

У момачком дому својему *Растко* је живио на свој начин. Уклањајући се свему што би га могло оскврнити, а и ономе што би га могло расијати, бавио се он у мислима својим са Богом, тражио је књигу, из које би се могло што боље упознати са Богом и Његовом вољом, марљиво је ишао у цркву на службу Божју, проводио је дане у посту и

молитви, презирући богате гозбе и сваку неумјереност, а избјегавајући друштво другова својих, и ако је спрам свакога био кротак и благ и свакоме добар, радовао се ако је могао бити у друштву свештеника и у мислима је вазда друговао са калуђерима, о којима је из књига дознао, да су ради спаса душе своје оставили све што им је било мило и драго у свијету овом, па се потпуно предали Богу и живот свој посветили Њему.

Велика побожност *Расткова*, неизмјерна његова послушност цркви, одлучна његова оданост свему што је црквено и необично његово штовање чина калуђерског, све то покретало је у њему живу жељу, да и он како уђе у редове оних, који су презрели сву таштину свијета овога и отргли се загрљају његову, па отишли у пустињу, да у посту и молитви, у мисли на Бога и на душу своју, живот свој проводе. Топло се он Богу молио да му жељу ту испуни, да и њега прими у службу, коју му пустињаци служе.

Све то није могло остати неопажено. Другови његови у двору његову, најближа његова околина видјела је како тај необични младић живи, па су и родитељи његови могли лако о свему томе дознати.

Родитељи *Расткови* били су већ остарили. *Стеван Немања* помишљао је већ на то, да

је вријеме оставити власт и силу и предати управу земљом другим рукама, јачим и одморнијим, па прикупити оно снаге што му је остало послје љуте борбе и напорна рада за слободу и јединство *српскога* народа и његове државе и уложити остатке своје снаге у бригу за спасење душе своје. Али прије пошто би се у пустињу повукао, мислио је он да треба да спасе *Растка* својега свијету и животу. А то би се по мишљењу његову могло најлакше тако учинити, кад би *Растка* оженио. Ту мисао повјери он вјерној својој жени. И сложише се да *Растка* ожене.

Но Бог је све то друкчије окренуо. Са слушао је Он топле молитве *Расткове* и од женидбе његове не би ништа.

Растко одлази у Свету Гору.

У двору *Стевана Немање*, у граду *Расу*, састало се било једнога дана, у рану јесен 1192 године, одабрано друштво.

Дошао је тамо најмлађи син *Стеванов*, мили његов *Растко*, којему је сад већ била седамнаеста година. Отац и мајка радовали су се доласку чеда својега и гледајући га лијепа, здрава и стасита, а што им је најмилије било, још и онако разумна и паметна, веселили су се у души својој, па су прире-

ђивали из дана у дан гозбе и забаве, у славу доласка *Расткова*.

Већ је прошло неколико дана како двор *Стеванов* плива у радости и весељу, кад се у њему јавише и неки *руски* калуђери, који су из *Свете Горе* послани били, да купе милостињу, а можда и друге какве послове да обаве.

Побожном *Стевану* *Немањи* мили су били ненадани ти гости калуђери. Он их сrete милостиво и усрдно их прими у свој двор, у којему су сви с пуно поштовања предусретали Божје те људе и радовали се боравку њихову у дому господареvu.

Но доласку светогорских калуђера највише се обрадовала душа *Расткова*. Оживише махом снови његови младићки, а срце га вукло у друштво њихово. Жељан је био да из уста њихових чује о *Светој Гори*, о животу калуђерском. Па кад је међу надошлим калуђерима нашао једнога, који је лијепим ријечима умио причати о свему што је *Растко* жудио да дозна, приљуби се њему и мољаше га да му приповиједа.

Светогорац је причао о *Светој Гори*, тој „мрвици свијета“, као што је назва римски цар *Марко Аврелије*, над којом се ведро небо блиста и коју је дебело море тако тијесно загрлило, да се земља на њој уздигла

у брегове, што се у глаткој пучини морској огледају а између њих по питомим долинама бистри потоци теку. Причао је о прошлим данима те мрвице на земљи Божјој, од времена кад су на њој исполини живили, па до данâ, у које се у самоћу њену повлачише мудраци грчки, док их отуд не разагна свјетлост небеске науке Христове. Казивао је како се на том комадићу земље стадоше појављивати и пастири *влашки* са својим стадима и волари *словенски* са својим воловима и шта је све претрпио од бијесних Арапа, док га *грчки* цар *Василије Македонац*, који је укротио Арапе и покрестио *Србе* и *далматинске Хрвате*, унапредио науке и вјештине и обновио многе свете црвве, 872. године не предаде калуђерима, који од те „мрвице земље“ направише рај земаљски, државу молитвеникâ, царство духовно, које покровом својим заштићује пресвета Богородица, да шири свјетлост духовну над мрачном бездном свијета овога.

Светогорац је причао, а *Растко* је гутао лијепе ријечи његове, па обузет пламеном чежњом за животом о којем је слушао, стаде калуђера молити, да га поведе у *Свету Гору* и да му помогне да и он постане калуђером.

Молбе своје пред светогорским калуђером *Растко* је тако силно понављао, да је

онај морао на њих пристати. Али и он је видио, а *Растко* је још боље знао, да родитељи његови неће тако лако пристати на његов одлазак у *Свету Гору* и у калуђере. Зато се *Растко* одлучи да крадом оде из дома очина, уздајући се тврдо, да ће Бог родитељима његовим дати снаге, да претрпе тешку жалост која ће их снаћи, када дознаду што им је син учинио, а послје ће они корак његов одобрити и благословити.

Кад је *Растко* пријатеља свог светогорског калуђера придобио за бјегство и кад је спремио што му је требало за далеки пут, он оде пред вече једнога дана оцу и замоли у њега дозволу, да може сутра дан у зору поћи у лов. Отац му дозволи, а он ловцима нареди, да рано поране и да га дочекају у планини, гдје ће лов бити. На растанку на починак тога дана приђе он к мајци својој, да се с њом опрости. Она га љубљаше дуго и силно, свјетоваше га да у лову пази на се, па да јој се брзо кући врати. Сиротица мајка није слутила, да јој је то задњи загрљај са сином *Растком*!

Те ноћи, кад се у двору *Немањиним* све смирило, изађоше потајно и неопажено из двора *Растко* и пријатељ његов, светогорски калуђер; па похиташе што су брже мо-

гли, бојећи се да се за бјегство њихово у двору не сазна и да их потјера не стигне.

Бадава су ловци чекали *Растка*. Њега не би. Забринути стадоше распитивати за господина својега и не нашавши га у планини, помислише да је ваљда одволио и не поћи у лов, те се и они врате кући. Потражише ту његове слуге, да од њих чују зашто лова не би. Али слугу нема. Пођоше оном калуђеру, с којим се *Растко* вазда дружио. Но нема ни калуђера. А нема ни *Растка*! Дворјани потекоше старом господару, који тако дознаде, да је *Растка* нестало.

Наста у *Расу* забуна велика, плач и јаук страшни. Све потече да тражи *Растка*. Али заман, трага му не нађоше.

Постало је већ јасно, што се догодило. Нестало је светогорског калуђера, а нестало и *Растка*. Они су заједно отишли! А куда? То није било тешко погодити.

Тужни отац опреми поуздане људе, да пођу пут *Свете Горе*, не би ли можда успут још до тамо сустигли гдје *Растка*, да га на траг доведу.

Док је потјера преко *Солуна* дошла до *Свете Горе*, *Растко* је већ био у *Светој Гори* и ушао у манастир св. *Пантелије*, у којему су живили руски калуђери, због међусобних свађа и смутња међу руским кнезовима и

онај морао на њих пристати. Али и он је видио, а *Растко* је још боље знао, да родитељи његови неће тако лако пристати на његов одлазак у *Свету Гору* и у калуђере. Зато се *Растко* одлучи да крадом оде из дома очина, уздајући се тврдо, да ће Бог родитељима његовим дати снаге, да претрпе тешку жалост која ће их снаћи, када дознаду што им је син учинио, а послеје ће они корак његов одобрити и благословити.

Кад је *Растко* пријатеља свог светогорског калуђера придобио за бјегство и кад је спремио што му је требало за далеки пут, он оде пред вече једнога дана оцу и замоли у њега дозволу, да може сутра дан у зору поћи у лов. Отац му дозволи, а он ловцима нареди, да рано поране и да га дочекају у планини, гдје ће лов бити. На растанку на починак тога дана приђе он к мајци својој, да се с њом опрости. Она га љубљаше дуго и силно, свјетоваше га да у лову пази на се, па да јој се брзо кући врати. Сиротица мајка није слутила, да јој је то задњи загрљај са сином *Растком*!

Те ноћи, кад се у двору *Немањином* све смирило, изађоше позјано и неопажено из двора *Растко* и његов друг, светогорски калуђер, који се звао *Саво*. — *Бивше мо-*

гли, бојећи се да се за бјегство њихово у двору не сазна и да их потјера не стигне.

Бадава су ловци чекали *Растка*. Њега не би. Забринути стадоше распитивати за господина својега и не наставши га у ~~плавни~~ помислише да је ваљда одволио и не поћи у ~~ма~~ те се и они врате кући. Потражише ту његове слуге, да од њих чују зашто ова не би. Али слугу нема. Пођоше оном калуђеру, с којим се *Растко* вазда дружио. Но нема ни калуђера. А нема ни *Растка*! Дворјани потекоше старом господару, који тако дознаде, да је *Растка* нестало.

Наста у *Расу* забуна велика, плач и јаук страшни. Све потече да тражи *Растка*. Али заман, трага му не нађоше.

Постало је већ јасно, што се догодило. Нестало је светогорског калуђера, а нестало и *Растка*. Они су заједно отишли! А куда? То није било тешко погодити.

Тужни отац опреми поуздане људе, да пођу пут *Свете Горе*, не би ли можда уснут још до тамо сустигли гдје *Растка*, да га потраг доведу.

Док је потјера преко *Солуна* дошла до ~~Свете Горе~~ ~~ко~~ је већ био у *Светој Гори* ушао у ~~ти~~ св. *Пантелије*, у којему калуђери, због међусобних међу руским кнез

потипшености руске под јармом монголским, упућени на помоћ једновјерне браће своје, *Јужних Словена*, међу њима и *Срба*.

И тако је као *први* важнији догађај у животу *руског* манастира св. Пантелије, остао за сва времена забиљежен долазак у тај манастир *Растка Немањића*, најмлађег сина *срског* великог жупана *Стевана Немање*. А *срски* владари и потоњих времена, сјећајући се тога догађаја, а имајући срца за једноверну браћу своју *руску*, нијесу на манастир св. Пантелије заборавили. *Стефан Урош*, краљ *срски* старао се за њега, *Стеван Душан*, цар *српски*, завладавши свом *Македонијом*, у коју је спадала и *Света Гора*, богато га надари и заснује му свјетлију будућност, која је настала кад се Русија 1480. године ослободила јарма моноголскога, и велики кнез руски *Василије Јовановић*, на узимање *срске* деспотице, мајке *Ангелине*, ставио 1509. године манастир св. Пантелије под своју заштиту.

Растко ступа у калуђере.

Набрзо по доласку *Растка* у светогорски руски манастир св. Пантелије, стиже тамо и потјера из *Раса*, која одмах на улазу у манастир опази *Растка* и силно се обрадова

што је наша млада господина својега, и што ће га моћи одвести старим родитељима и жалост њихову претворити у радост.

Вођа потјере, уважени војвода на двору *Немањину*, приђе *Растку* и поздрави га смјерно као сина господарева, те му каза, колика је жалост родитељска у *Расу*, али ето наскоро ће жалости те нестати, јер нађе се син њихов, који ће се к њима вратити.

Изненађен *Растко* тако брзом посјетом са дома родитељског, мислио је да ће војводу придобити за се, ако му предочи да је жеља његова да остане у *Светој Гори*, ако му разјасни да он на тај начин мисли Богу набоље угодити, и ако га умири и увјери да ће све то и родитељима својим у писму написати и предати писмо то војводи да га собом понесе.

Војвода се није дао придобити. Хвалећи Бога што је *Растка* нашао још у његову свјетовну одијелу и незакалуђерена, молио је он млада господина својега, да се окани мисли о останку у *Светој Гори*, и ако неће својевољно вратати се оцу својему, он ће га силом одвести, јер му је тако заповјеђено.

То је било јасно речено. *Растко* је разумио да би даље опирање било узалудно. Стеже срце у грудима и рече војводи: „Нека буде вођа Господња!“

Чета *Растковић* земљака, уморена и изнурена од далека пута, буде у манастиру руском лијепо смјештена. Спреми се за њу и обилата трпеза. Нек се људи прихвате и одморе, па ће сутрадан са *Растком* натраг у свој завичај.

Док су се српски војници с калуђерима при трпези забављали, дотле је *Растко* плачем и молбама намолио старешину манастира, да га оне ноћи обуче у хаљинé калуђерске.

При крају вечере, зачу се звук, који зваше у цркву на бденије. Сви ће ићи, па и *Растко*. А војвода *Немањин* не пушта га с ока, те и он пође са својом пратњом у цркву.

Дуго траје бденије у *Светој Гори*. Богомољци светогорски не знају шта је умор, када почну пјесме своје и молитве слати Оцу небеском.

Тихо бруји пјесма побожна по цркви *св. Пантелије*, једнолично кврцкају зрна на бројаницама калуђерским и већ добар комад ноћи провели су *Немањини* људи у молитви, благодарећи Богу што нађоше онога, за којим стари њихов господар уздише и плаче, а они ће му га по вољи Божјој ето натраг довести. Напоследку савлада их умор тешки, и они задријемаше и заспаше.

Сад је дошао за *Растка* жељени час. С духовником једним изађе он из цркве, те

одоше у кулу манастирску. Од силна узбуђења *Растко* је плакао, али је грозничавом руком брже боље свлачио са себе рухо своје, у којему је по свијету ходио, и духовник га обуче у црно рухо калуђерско и постриже му власи са главе његове, као што то црква наређује, кад се ко облачи у расу (хаљине) калуђерску.

У цркви се служба свршила. *Немањини* људи пробудише се да из цркве изађу. Али, колико се препадоше, кад опазише да нема *Растка* на његову мјесту! Пођоше у манастирско двориште, мислећи да је он већ изишао из цркве. Но њега нема ни у дворишту. И кад га нигдје не нађоше, стадоше викати на калуђере, пријетити им, па и бити их, тражећи да им кажу где је *Растко*.

Са куле манастирске чуо је *Растко* вику потјере своје, па бојећи се да се не огријеша злостављањем невиних људи, стаде викати на војводу и људе његове: „Какво ли је то понашање у земљи туђој? Ако се образа својега не стидите, како се бар Бога не бојите? Зар је то лепо на такве људе нападати у цркви? Што су вам они скривили? А ако мене тражите, ево мене! Сад имам посла, сутра ћемо се видети. Дајте мира тим људима!“

Војници су познали *Растков* глас, па се и умирише и смјестивши се око куле, чекали су га да сиђе. Чекали су тако док није свануло. У свануће показа им се *Растко* с куле, у одијелу свом новом калуђерском. Они се упропастише, а он ми рече: „Оваква ме видите за то што је тако хтио Бог, који ме је довео овамо из дома очина и који ме је овдје из руку ваших избавио, јер ви ме хтједосте одвући са доброга пута и тијем се похвалити господару својему, учинивши му по вољи. Али Бог мој, у којег се уздах, био ми је помоћник, као што ево видите. Он ће и унапријед водити живот мој по вољи својој. Па молим вас, љубазни моји, да не плачете за мном, него самном заједно благодарите Богу, што сам постигао оно за чим сам одавно жудио. Ево вам моја хаљина и коса с главе моје, предајте то родитељима мојим и браћи мојој, нек знају, да сте ме жива нашли, али као калуђера по благодати Божјој. Сад ми је Сава име.“ С тим ријечима спусти им с куле хаљине своје и пострижену косу своју, па и писмо једно, што је оцу написао.

Људи *Немањини* пролише горке сузе али не смједоше дирати у онога који се већ Богу посветио. Тужна срца покупише хаљине и косу *Расткову*, узеше и писмо његово, па пођоше у завичај свој да *Стевану*

Немањи, двору његову и народу донесу глас, да је од *Растка* њихова постао калуђер *Сава*.

Млади калуђер *Сава* остао је у руском манастиру *св. Пантелије* све до благовјести и био је ради своје смирености, блажности, и доброте поштован и љубљен од све браће манастирске.

О благовјестима 1193. године пође *Сава* у манастир *Ватопед*, камо су на славу црквену долазили многи калуђери из светогорских манастира и старешине њихове.

Ту у дому пресвете Богородице ватопедске, лицем на благовјести, доврши игуман *Теостирхт* над младим пострижником калуђерским *Савом* прописани чин потпуног калуђерења, а братство ватопедско уврсти га у број својих чланова.

Сава у Светој Гори до доласка очева.

Прожививши неко вријеме у *Ватопеду*, замоли *Сава* старешину манастирског и својега да му дозволи, да обиђе светогорске манастире. Старешина му дозволи то, даде му и пратњу, која је знала путеве по *Светој Гори*, да га води и на њега да пази.

Босоног ишао је *Сава* од једног светогорског манастира до другог, разгледа испоснице калуђерске, упозна све велике ис-

ђивали из дана у дан гозбе и забаве, у славу доласка *Расткова*.

Већ је прошло неколико дана како двор *Стеванов* плива у радости и весељу, кад се у њему јавише и неки *руски* калуђери, који су из *Свете Горе* послани били, да купе милостињу, а можда и друге какве послове да обаве.

Побожном *Стевану* *Немањи* мили су били ненадани ти гости калуђери. Он их срете милостиво и усрдно их прими у свој двор, у којему су сви с пуно поштовања предустрели Божје те људе и радовали се боравку њихову у дому господареву.

Но доласку светогорских калуђера највише се обрадовала душа *Расткова*. Оживише махом снови његови младићки, а срце га вукло у друштво њихово. Жељан је био да из уста њихових чује о *Светој Гори*, о животу калуђерском. Па кад је међу надошлим калуђерима нашао једнога, који је лијепим ријечима умио причати о свему што је *Растко* жудио да дозна, приљуби се њему и мољаше га да му приповиједа.

Светогорац је причао о *Светој Гори*, тој „мрвици свијета“, као што је назва римски цар Марко Аврелије, над којом се ведро небо блиста и коју је дебело море тако тијесно загрлило, да се земља на њој уздигла

у брегове, што се у глаткој пучини морској огледају а између њих по питомим долинама бистри потоци теку. Причао је о прошлим данима те мрвице на земљи Божјој, од времена кад су на њој исполини живили, па до дана, у које се у самоћу њену повлачеше мудраци грчки, док их отуд не разagna свјетлост небеске науке Христове. Казивао је како се на том комадићу земље стадоше појављивати и пастири *влашки* са својим стадима и волари *словенски* са својим воловима и шта је све претрпио од бијесних Арапа, док га *грчки* цар *Василије Македонац*, који је укротио Арапе и покрестио *Србе* и *далматинске Хрвате*, унапредио науке и вјештине и обновио многе свете црвве, 872. године не предаде калуђерима, који од те „мрвице земље“ направише рај земаљски, државу молитвеникâ, царство духовно, које покровом својим заштићује пресвета Богородица, да шири свјетлост духовну над мрачном бездном свијета овога.

Светогорац је причао, а *Растко* је гутао лијепе ријечи његове, па обузет пламеном чежњом за животом о којем је слушао, стаде калуђера молити, да га поведе у *Свету Гору* и да му помогне да и он постане калуђером.

Молбе своје пред светогорским калуђером *Растко* је тако силно понављао, да је

онај морао на њих пристати. Али и он је видио, а *Растко* је још боље знао, да родитељи његови неће тако лако пристати на његов одлазак у *Свету Гору* и у калуђере. Зато се *Растко* одлучи да крадом оде из дома очина, уздајући се тврдо, да ће Бог родитељима његовим дати снаге, да претрпе тешку жалост која ће их снаћи, када дознаду што им је син учинио, а послје ће они корак његов одобрити и благословити.

Кад је *Растко* пријатеља свог светогорског калуђера придобио за бјегство и кад је спремио што му је требало за далеки пут, он оде пред вече једнога дана оцу и замоли у њега дозволу, да може сутра дан у зору поћи у лов. Отац му дозволи, а он ловцима нареди, да рано поране и да га дочекају у планини, гдје ће лов бити. На растанку на починак тога дана приђе он к мајци својој, да се с њом опрости. Она га љубљаше дуго и силно, свјетоваше га да у лову пази на се, па да јој се брзо кући врати. Сиротица мајка није слутила, да јој је то задњи загрљај са сином *Растком*!

Те ноћи, кад се у двору *Немањино* све смирило, изађоше потајно и неопажено из двора *Растко* и пријатељ његов, светогорски калуђер; па похиташе што су брже мо-

гли, бојећи се да се за бјегство њихово у двору не сазна и да их потјера не стигне.

Бадава су ловци чекали *Растка*. Њега не би. Забринути стадоше распитивати за господина својега и не напавши га у планини, помислише да је ваљда одволио и не поћи у лов, те се и они врате кући. Потражише ту његове слуге, да од њих чују зашто лова не би. Али слугу нема. Пођоше оном калуђеру, с којим се *Растко* вазда дружио. Но нема ни калуђера. А нема ни *Растка*! Дворјани потекоше старом господару, који тако дознаде, да је *Ристка* нестало.

Наста у *Расу* забуна велика, плач и јаук страшни. Све потече да тражи *Ристка*. Али заман, трага му не пађоше.

Постало је већ јасно, што се догодило. Нестало је светогорског калуђера, а нестало и *Ристка*. Они су заједно отишли! А куда? То није било тешко погодити.

Тужни отац опреми поуздане људе, да пођу пут *Свете Горе*, не би ли можда успут још до тамо сустигли гдје *Ристка*, да га на траг доведу.

Док је потјера преко *Солуна* дошла до *Свете Горе*, *Растко* је већ био у *Светој Гори* и ушао у манастир *св. Пантелије*, у којему су живили руски калуђери, због међусобних свађа и смутња међу руским кнезовима и

потиптености руске под јармом монголским, упућени на помоћ једновјерне браће своје, *Јужних Словена*, међу њима и *Срба*.

И тако је као *први* важнији догађај у животу *руског* манастира св. Пантелије, остао за сва времена забиљежен долазак у тај манастир *Растка Немањића*, најмлађега сина *срског* великог жупана *Стевана Немање*. А *срски* владари и потоњих времена, сјећајући се тога догађаја, а имајући срца за једноверну браћу своју *руску*, нијесу на манастир св. Пантелије заборавили. *Стефан Урош*, краљ *срски* старао се за њега, *Стеван Душан*, цар *српски*, завладавши свом *Македонијом*, у коју је спадала и *Света Гора*, богато га надари и заснује му свјетлију будућност, која је настала кад се Русија 1480. године ослободила јарма монголскога, и велики кнез руски *Василије Јовановић*, на узимање *срске* деспотице, мајке *Ангелине*, ставио 1509. године манастир св. Пантелије под своју заштиту.

Растко ступа у калуђере.

Набрзо по доласку *Растка* у светогорски руски манастир св. Пантелије, стиже тамо и потјера из *Раса*, која одмах на улазу у манастир опази *Растка* и силно се обрадова

што је наша млада господина својега, и што ће га моћи одвести старим родитељима и жалост њихову претворити у радост.

Вођа потјере, уважени војвода на двору *Немањину*, приђе *Растку* и поздрави га смјерно као сина господарева, те му каза, колика је жалост родитељска у *Расу*, али ето наскоро ће жалости те нестати, јер нађе се син њихов, који ће се к њима вратити.

Изненађен *Растко* тако брзом посјетом са дома родитељског, мислио је да ће војводу придобити за се, ако му предочи да је жеља његова да остане у *Светој Гори*, ако му разјасни да он на тај начин мисли Богу набоље угодити, и ако га умири и увјери да ће све то и родитељима својим у писму написати и предати писмо то војводи да га собом понесе.

Војвода се није дао придобити. Хвалећи Бога што је *Растка* нашао још у његову свјетовну одијелу и незакалуђерена, молио је он млада господина својега, да се окани мисли о останку у *Светој Гори*, и ако неће својевољно вратати се оцу својему, он ће га силом одвести, јер му је тако заповјеђено.

То је било јасно речено. *Растко* је разумио да би даље опирање било узалудно. Стеже срце у грудима и рече војводи: „Нека буде воља Господња!“

Чета *Растковић* земљака, уморена и изнурена од далека пута, буде у манастиру руском лијепо смјештена. Спреси се за њу и обилата трпеза. Нек се људи прихвате и одморе, па ће сутрадан са *Растком* натраг у свој завичај.

Док су се српски војници с калуђерима при трпези забављали, дотле је *Растко* плачем и молбама намолио старешину манастира, да га оне ноћи обуче у хаљинé калуђерске.

При крају вечере, зачу се звук, који зваше у цркву на бденије. Сви ће ићи, па и *Растко*. А војвода *Немањин* не пушта га с ока, те и он пође са својом пратњом у цркву.

Дуго траје бденије у *Светој Гори*. Богомољци светогорски не знају шта је умор, када почну пјесме своје и молитве слати Оцу небеском.

Тихо бруји пјесма побожна по цркви *св. Пантелије*, једнолично кврцкају зрна на бројаницама калуђерским и већ добар комад ноћи провели су *Немањини* људи у молитви, благодарећи Богу што нађоше онога, за којим стари њихов господар уздише и плаче, а они ће му га по вољи Божјој ето натраг довести. Напослетку савлада их умор тешки, и они задријемаше и заспаше.

Сад је дошао за *Растка* жељени час. С духовником једним изађе он из цркве, те

одоше у кулу манастирску. Од силна узбуђења *Растко* је плакао, али је грозничавом руком брже боље свлачио са себе рухо своје, у којему је по свијету ходио, и духовник га обуче у црно рухо калуђерско и постриже му власи са главе његове, као што то црква наређује, кад се ко облачи у расу (хаљине) калуђерску.

У цркви се служба свршила. *Немањини* људи пробудише се да из цркве изађу. Али, колико се препадоше, кад опазише да нема *Растка* на његову мјесту! Пођоше у манастирско двориште, мислећи да је он већ изишао из цркве. Но њега нема ни у дворишту. И кад га нигдје не нађоше, стадоше викати на калуђере, пријетити им, па и бити их, тражећи да им кажу где је *Растко*.

Са куле манастирске чуо је *Растко* вику потјере своје, па бојећи се да се не огријеша злостављањем невиних људи, стаде викати на војводу и људе његове: „Какво ли је то понашање у земљи туђој? Ако се образа својега не стидите, како се бар Бога не бојите? Зар је то лепо на такве људе нападати у цркви? Што су вам они скривили? А ако мене тражите, ево мене! Сад имам посла, сутра ћемо се видети. Дајте мира тим људима!“

Војници су познали *Растков* глас, па се и умирише и смјестивши се око куле, чекали су га да сиђе. Чекали су тако док није свануло. У свануће показа им се *Растко* с куле, у одијелу свом новом калуђерском. Они се упропастише, а он ми рече: „Оваква ме видите за то што је тако хтио Бог, који ме је довео овамо из дома очина и који ме је овдје из руку ваших избавио, јер ви ме хтједосте одвући са доброга пута и тијем се похвалити господару својему, учинивши му по вољи. Али Бог мој, у којег се уздах, био ми је помоћник, као што ево видите. Он ће и унапријед водити живот мој по вољи својој. Па молим вас, љубазни моји, да не плачете за мном, него самном заједно благодарите Богу, што сам постигао оно за чим сам одавно жудио. Ево вам моја хаљина и коса с главе моје, предајте то родитељима мојим и браћи мојој, нек знају, да сте ме жива нашли, али као калуђера по благодати Божјој. Сад ми је Сава име.“ С тим ријечима спусти им с куле хаљине своје и пострижену косу своју, па и писмо једно, што је оцу написао.

Људи *Немањини* пролише горке сузе али не смједоше дирати у онога који се већ Богу посветио. Тужна срца покупише хаљине и косу *Расткову*, узеше и писмо његово, па пођоше у завичај свој да *Стевану*

Немањи, двору његову и народу донесу глас, да је од *Растка* њихова постао калуђер *Сава*.

Млади калуђер *Сава* остао је у руском манастиру *св. Пантелије* све до благовијести и био је ради своје смирености, благости, и доброте поштован и љубљен од све браће манастирске.

О благовијестима 1193. године пође *Сава* у манастир *Ватопед*, камо су на славу црквену долазили многи калуђери из светогорских манастира и старешине њихове.

Ту у дому пресвете Богородице ватопедске, лицем на благовијести, доврши игуман Теостирихт над младим пострижником калуђерским *Савом* прописани чин потпуног калуђерења, а братство ватопедско уврсти га у број својих чланова.

Сава у Светој Гори до доласка очева.

Прожививши неко вријеме у *Ватопеду*, замоли *Сава* старешину манастирског и својега да му дозволи, да обиђе светогорске манастире. Старешина му дозволи то, даде му и пратњу, која је знала путеве по *Светој Гори*, да га води и на њега да пази.

Босоног ишао је *Сава* од једног светогорског манастира до другог, разгледа испоснице калуђерске, упозна све велике ис-

песнике и пун дивљења и поуке врати се у *Ватопед*, сретан и задовољан, благодарећи Богу за све што је видио, упознао и научио.

Набрзо су стала *Сави* стизати писма од родитеља, који га зваху и преклињаху да им се врати, а с којима је добивао и богатих дарова. Писма та мучила су јако душу његову и много му жалости задавала. Али он је одржао завјет свој Богу, и Бог му је помагао да се не изневјери путу којим је пошао. На писма родитељска није одговарао, а богате дарове њихове дијелио је светим кућама светогорским, а уз то се трудио да што потпуније изврши све захтјеве калуђерског живота.

И ако још млад тијелом, задивио је *Сава* светогорске калуђере врлинама душе своје. Његовој дарежљивости, његовој готовости да буде свагда први на сваком послу, његовој издржљивости у раду, његовој истрајности у посту и молитви, није било равне у свој *Светој Гори*. Чудећи се свему што су на *Сави* гледали, говорили су светогорски калуђери да је тијело његово од туча, а у тучу, томе само да је жива душа.“

Сретним и блаженим осјећао се *Сава* у *Светој Гори*, а и светогорски калуђери били су сретни с њиме. Служио им је за добар изглед, а давао је много и на свакојакe по-

требе манастирске. Златне чаше и путири, свилене завјесе, богато украшена кандила, сјајне кадионице, све што је од оца добивао, све је то давао црквама светогорским. Стару цркву *ватошедску* обновио је и оловом покрио, а осим тога подигао је ту још двије нове цркве, једну у славу пресветој Богородици, а другу у славу св. Јовану Златоустом, на и једну кулу на име св. Преображења.

Три године дана провео је *Сава* већ у *Светој Гори*, па мислећи да је својим животом и радом спремио земљиште, на којему би могли и други *Срби* поучити се, те ону вјеру, онај хришћански живот, књижевност ону и вјештине, што је он нашао у *Светој Гори*, преносити у народ његове отаџбине, написа писмо оцу својему *Стевану Немањи*, у коме му јављаше о себи, па и њега позиваше да преда управу државом млађим рукама и да дође к њему, да заједно живе и заједно се Богу може. Досада си, вели *Сава* оцу својему, био добар пастир Богом дарованог ти стада, а сада ходи и закољи се за *Њега*, да добар примјер будеш стаду својему!

Немања послуша савјет *Савин*. Али, кад је управу државом предао сину *Стевану*, прије но што би пошао *Сави* у *Ватопед*, замоли владикау рашког *Калиника*, да га закалуђери, те као калуђер да нађе сина калуђера.

Баш на благовјести 1196. године прими *Стеван Немања* чин анђеоског образа и промијени своје дотадање име у *Симеон*. Па и жена његова, благочестива *Ана*, закалуђери се истог дана и добије име *Анастасија*.

Нови калуђер *Симеон* оде на неко вријеме у задужбину своју *Студеницу*, а калуђерица *Анастасија* у другу њихову задужбину, у манастир св. Богородице у *Топлици*,

До 8. октобра 1197. године проборавао је *Симеон* у *Студеници*, а онда се крену у *Свету Гору*, да загрли сина, за којим је дугих пет година непрестано уздисао.

Сава и Симеон у Светој Гори.

Освану дан 2. новембра 1197. године, дан неописане радости за оца и сина, за *Симеона* и за *Саву*. Тога најме дана стиже *Симеон* у манастир *Ватопед*, у пратњи велможа својих, који се не хтједоше растати са господарем својим, него оставише земљу своју и с њиме пођоше.

Ганутљив бијаше састанак оца са чедом својим. Павши један другоме око врата, нијесу у први мах могли ни ријечи прозборити, сузе радости не дадоше им. А кад се од првог узбуђења повратише, подигоше обојица руке своје Вишњему и утопише се у ра-

досним молитвама, благодарећи Богу за толику Његову милост. Призор је то био за дивљење и небу и земљи.

Кад се тако отац поздрави са сином, приђе и старешина манастирски са браћом својом калуђерима; па се поклонеше сиједоме *Симеону* и поздравише са његовом пратњом, понудивши им најљубазније гостопримство куће своје. *Симеон* прими понуду, а богати дарови које он затим светој тој кући учини, били су видљиви знак благодарности његове кући, која је примила сина његова, па сада и њега и друге *Србе*, који с њим дођоше.

Брзо се рашчүло по *Светој Гори* за долазак *Симеонов* у *Ватопед*. Са свих страна *Свете Горе* поврвише калуђери. на челу са својом поглавицом, протом из *Кареје*, да поздраве светога старца и с њиме се поразговоре о ономе што је за душу спасоносно.

Послије неког времена упути се *Симеон* са *Савом* у *Кареју*, да се поклоне поглавици светогорских манастира, а уз то су му имали и једну молбу своју да предложи, наиме, да измоле дозволу, да могу у *Светој Гори* набавити комадић земље и подићи манастир, у којему би се могли настанити *Срби* калуђери. То је била *Савина* жеља већ одавна. *Симеон* јој није био противан! А старешина светогорски драговољно је пристао, остављајући

њима да нађу у *Светој Гори* мјесто за *сриски* манастир.

Обилазећи *Свету Гору*, којом је приликом *Сава* допунио првашње своје лијепе утиске, а *Симеон* се упознавао са приликама и начином живљења светогорских становника калуђера, наишли су они на сјевероисточној страни *Свете Горе* напуштени манастир *Хеландарија* (*Хеландарија*, *Хиландарија*), готово у развалинама. То мјесто учинило им се најзгодније за *сриски* манастир. Нашли су да је море на том мјесту тише, вода да је погоднија, у заливима да је згода за добар риболов, околица здрава, а земљиште за обрађивање удесно.

По повратку са путовања кроз *Свету Гору* измолише *Симеон* и *Сава* дозволу, да обнове *Хиландар* са црквом *Ваведења* пресвете *Богородице* и почеше одмах поправљање и преграђивање старог тог манастира, а *Симеон* међутим посла свог човјека, по имену *Методија*, сину својему *Стефану*, којему је предао владу кад је у манастир пошао, јављајући му да у *Светој Гори* подижу манастир *сриској* отаџбини, па да се пожури и он са прилогом својим, како би се посао тај што брже и што боље извео. Велики жупан *Стефан* није се оглушио на поруку старог родитеља својега. По истом *Методију* по-

слао је и новаца и других потребних ствари за нови манастир.

Кад је *Хиландар* већ толико оправљен био, да се у њему становати могло, преселе се *Симеон* и *Сава* са својим људима из *Ватошеда* у своју нову задужбину. Било је то негдје око половине 1198. године.

Но требало је још за све што су урадили, добити приволу цара *грчког*, који је био господар *Свете Горе*. Зато се *Сава* наскоро крене у *Цариград*, да тамо код цара осигура право своје *сриске* отаџбине на *Хиландар*. Са благословом оца својега и праћен топлим молитвама његовим, пође *Сава* у *Цариград* и сретно приспије тамо.

У сјајној пријестоници *грчких* царева, у којој се такмило богатство са ленотом свакојаком, потражи *Сава* манастир *Евергетидски*, да у њему нађе гостопримства, он, син негдашњег великог жупана *сриског*, који је томе манастиру некад много поклоне чинио. И нашао је гостопримства у кући тој светој, која је са побожности својих калуђера, са њихове ревности и учености, била на великом гласу. Ту је *Сава* много лијепа и добра видио и научио, па желећи да и у његовом *Хиландару* данас сутра тако буде, замолио је да му даду *правила* (типик), по којима се у том манастиру живи. како би могао иста и у *Хиландару* завести.

Па и главни посао, ради којег је у Цариград пошао, *Сава* је сретно свршио. Цар *Алексије Анђел Комнин* лијепо га прими. Није ни чудо. Царева кћи била је удата за братом *Савиним*, великим жупаном српским *Стеваном*. Без устезања одобри цар оно што је са *Хиландаром* учињено и прогласи га царском лавром, којој је само цар господар, уз то потчини *Хиландару* и царски свој манастир светогорски *Зиг* и све то потврди својим царским писмом, које преда *Сави*, а даде му још и многе дарове, па и драгоцјену игуманску штаку, да понесе у свој манастир.

Сигурни сада за свој манастир *Симеон* и *Сава* могли су и даље кораке чинити, да му осигурају што боље издржавање и за своју отаџбину га привежу. Од својих добара *Симеон* препише *Хиландару* седам села у призренском крају и планину Богачу, а из Зете да манастир тај добива со. *Сава* опет прикупи у близини манастира *Зига* мјесто Скорпију са црквом св. Николе. Напошљетку још ставише они *Хиландар* под заштиту српске државе и њезина великог жупана *Стевана*, који такође даде *Хиландару* многа села у хвосанском крају.

Све се то извршило до 7. фебруара 1199. *Хиландар* је био осигуран, снабђевен свиме што му је за даљи опстанак и разви-

так потребно било, лијепо оправљен и украшен, те му се могао и потоњи пјевач народни дивити, пјевајући о њему :

„Да видите чудо невиђено,
 „Б'јел Хиландар усред Горе Свете,
 „Задужбину Саве светитеља
 „И његова оца Симеуна“.

Душа старца *Симеона* и сина му *Саве* пливала је у радосној благодарности Богу, што им је велико то дјело пошло тако сретно за руком. У радости тој својој нијесу ни слутили, да је Богу угодно да бијели *Хиландар* наскоро још тјешње привеже за *сриску* земљу и за срца *сриска*, осветивши га гробом првог *сриског* господара *Стевана Немање*, сад већ калуђера *Симеона*.

Фебруара 8. године 1199. позва *Симеон* к себи *Саву*, загрли га и заплака се над њим љубећи га и говорећи му: „Чедо моје мило, мој очњи виде, дође доба да се растајемо... Ти не тужи, чедо моје, ово је чаша коју сви испити морамо“. Осјетио је *Симеон* да се приближује час смрти његове. Сутра дан нареди *Сави* да му зовне духовника да га спреми за час смртни и да пошље и по часне старце из *Свете Горе*, де се са њима види и опрости. Кад ови дођоше замоли их *Симеон*, да причекају крај живота његова, те

да га молитвама својим до гроба испрате, а сам се стаде спремати за одлазак са свијета овога.

Живећи од тада само о светој причести, коју је сваки дан примао и молећи се Богу дочека он 11. фебруар. Тог дана опази *Сава* да му је отац већ сасвим малаксао, па приђе к њему и замоли га да благослови нашљеднике своје, а он подигавши руке кроз плач говораше: „*Тројице света, Боже наш, славим те и благосиљам и молим ти се и ево по трећи пут благосиљам нашљеднике своје. Господе, Сведржитељу, Боже отаца наших, чувај их и укријели у држави, у којој сам ја некада владао. Помоћ пресвете Богородице и моја грешна молитва нека буду с њима од сад и до вијека. А дајем им опет пређашњу заповијед, да се љубе и пазе. Који од њих одступил од тога, нека гњев Божји сатре њега и сјеме његово!*“

Дође и 12 фебруар. *Симеон* заште да му донесу икону пресвете Богородице, да пред њом душу испусти. А у вече тога дана зовне он *Саву* и замоли га, да га обуче у потребну његову хаљину калуђерску и да га оправи онако како ће у гробу лежати, да простре рогозину на земљу и на њу га положи, а под главу да му камен стави, да тако дочека док га Господ не позове к себи.

Све је *Сава* по жељи очиној извршио, а кад наста ноћ, опростише се сви часни старци калуђери са *Симеоном* те се разиђоше по ћелијама манастирским на починак, само *Сава* са једним духовником оста уз оца бдијући и слушајући тихо његово шапутање светих молитава.

Око поноћи умири се блажени старац и више се од њега није гласа чуло. Тек о јутрењу, кад се зачу глас пјесама црвених, засја се лице *Симеоново*, очи му се управеше к небу, а уста се отворише, те и он почне пјесму: „Хвалите Бога во светих јего . . .“ и испусти дух свој, у зору 13. фебруара 1199. године, а тај дан посветила је прав. црква успомени његовој.

Горко проплака *Немањића Сава* над мртвим оцем својим, али брзо се и сабра, видећи такав свршетак милог родитеља, те благодарећи Богу, нареди што је требало, да се тијело *Симеоново* погребе, по жељи његовој, уз дјесву пјевницу у цркви *хиландарској*.

Живот *Савин* у Светој Гори по смрти оца му
Симеона.

Опоравивши се од прве жалости за оцем, повуче се *Сава* из *Хиландара* у испосницу, коју је саградио на лијепу мјесту што је

купио у *Кареји*, испод *хиландарског* вонака. Укријепљен већ у духовном животу хтио је ту да се у том животу још боље утврди. Па како је испосницу ту своју удесио и за будућа времена, то је написао и *правила* (типик), по којима ће живити они који ту дођу да се испаштају. Та *правила* су његов први књижевни рад те врсте.

У то дође годишњица смрти *Симеонове*.

По обичају хришћанском *Сава* је желио да одржи годишњи спомен на гробу очину у *Хиландару*, па замоли старешину светогорског и многу браћу светогорских манастира, да дођу помолити се за душу покојнога му оца.

Позиву *Савину* одазваше се многи светогорци, састаде се читав сабор. Цркву у којој је био гроб *Симеонов* остави *Сава* светогорским калуђерима, да у њој одрже својим језиком молитве за покојника, а он са својим калуђерима *Србима* оде на кулу, да својим језиком то исто изврше.

И док су се светогорски калуђери на гробу *Симеонову* Богу молили, прослави Бог угодника својега *Симеона*. Из гробнице његове потече мирисно *миро*!

То је био знак од Бога, да му је *Симеон* животом и радом својим угоднио. Тај знак разумио је и сабор светогорских калу-

ђера. Свршивши на Богом прослављеном гробу *Симеонову* свету литургију, прогласи сабор светогорски *Симеона светитељем* и нареди *Сава*, да напише *службу*, која ће се служити у част и славу *светога Симеона српског, мироточивога*.

Хвалећи Бога за толику милост, укзану милом родитељу његовом, њему и отаџбини његовој, *Сава* се лати писања *службе*, чим се вратио у испосницу своју у *Кареји*. Свршивши *службу*, одмах се лати и другога посла, да напише *правила* (типик) за живот калуђера у *Хиландару*.

О другој годишњици смрти оца својега *светога Симеона*, пожури се *Сава* опет у *Хиландар* и донесе написану *службу светом Симеону* и *типик* за манастир *Хиландар*. Ту се деси тада и епископ из Јерисе *Никола*, те једнога дана рукоположи *Саву* за ђакона, а другога дана за свештеника (презвитера).

Међутим су почели са западне стране долазити на исток гласови, који су страшном зебњом и бригама тешким испуњавали срца свију бољих људи у источном дијелу хришћанске цркве.

Дизала се из земаља западне Европе силна војска, која ће опет покушати срећу да отме *Свету Земљу* (Палестину) у којој се *Спаситељ* свијета родио и страдао, из руку турских.

Али док се та војска на зборно мјесто, у *Мљетке*, скупљала, било је већ јасно, да ће се тај *крстоносни поход* обратити не против *полумјесеца* турског, него против *крста православног* и оружје *крстоносаца* да ће се омастити крвљу, не мухамеданском, него хришћанском! Мјесто да пођу у *Свету Земљу*, крстоносци ударише у земље *грчке* царевине, а 12. априла 1204. године отму *Цариград* и учине покоље и пустош гори но што би и некрштени Турци учинили били!

Ужасни дани настали су за народе на Балканском полуострву и за цркву *православну*, кад *Латини* у Цариграду завладаше, основавши ту своје *латинско царство* и уграбивши пријесто *православног патријарха*.

Пријесто *грчког цара* и *православног патријарха* уклони се из Цариграда у *Никеју*; *Латини* загосподарише и у *Солуну*, почеше нападати и на *Свету Гору*, а сјем тога бацише се и на *Бугарску*.

На почетку тијех жалосних догађаја десио се *Сава* у *Солуну*, гдје су се ради договора, код митрополита *Костадија* састале владике грчке *Никола јеријски*, *Михаило касандријски* и *Димитрије адрамерски*.

Том приликом служећи митрополит *Костадије* са сиоменутих владикама, произведе *Саву* у чин *архимандрита*, након чега се

Сава, отплавивши одатле свог човјека са порукама брату си *Стевану*, великом жупану српском, врати у *Свету Гору*. Па кад су *Латини* загрозили и *Светој Гори*, тад је *Сава* час у *Хиландару*, час у *Кареји*, час на другом мјесту *Свете Горе*, како је већ када од потребе било.

Много жалости задавали су *Сави* при облаци, што се и над *Свету Гору* надвијаху. Али још више жалости морали су му задати злокобни гласи, које је већ од дуђе времена из отаџбине своје добивао и који су га приморали да се спрема на повратак у отаџбину.

Први повратак *Савин* у Србију године 1207.

Кад је *Стеван Немања* о благовијестима 1196. године предавао владарску власт своју, да се на благовијести покаљуђери, нашао је он потребним, да ту власт преда не најстаријем сину својему *Вукану*, него млађему од њега *Стевану*.

Вукан се покорио наредби оца својега, али је тешка срца водносно, да му млађи брат буде господарем. Црв зависти усели се у његову душу и дошаптаваше му црну мисао: *Кад се сврше дани оца твојега, онда ћеш се ти осветити!*

Свети Сава.

Са мишљу на освету огледао се *Вукан* на све стране, тражећи помоћника за несретно дјело своје. И нашао је помоћника не једнога, него на несрећу отаџбине своје нашао их је и више, и нашао их је прије но што је и мислио.

Већ 1198. године стаде *папа римски Инокентије* мрсити конце по полуострву балканском, а у жељи да власт своју протегне и на крајеве, који су се држали цркве православне. На нишан му је дошла *Зета*, колијевка *Немањина*, у којој је требало утврдити власт *римокатоличке* цркве и њезина епископа, папе римскога.

Освета над братом *вукла* је *Вукана* у наручја папина и он се изјавио да ће бити покоран слуга папски, ако му папа даде круну краљевску. Папи је било свеједно, који ће од браће постати слугом његовом, па се стаде обраћати на *Стевана* писмима својим љубезним. *Стеван* се у први мах чинио невјешт. Али навале војводе *Андрије* из Хрватске и Далмације, на земљу његову, па *Вуканово* шуровање са папом, онда још и друге домаће неприлике, присилише га да одговори на папино писмо и да и он замоли заштиту папину. Но слаба му је од тога корист била. Против њега ударише са запада *Вукан*, са сјевера угарски краљ *Емерик*, и

на крају 1202. године *Стеван* изгуби битку и његов брат *Вукан*, уз помоћ иновјерника и иноплеменика отме му пријесто и себе прогласи великим жупаном све српске земље и зетских страна и поморских градова и нишевских предјела!

Јадно је било велико жупанство *Вуканово*. Са свију страна ударише пријатељи и непријатељи његови, да разграбе земљу његову. *Угарски* краљ хоће за се *Србију*, *бугарски* цар хоће за се источне дијелове *Србије*, а *паша римски* хоће душу народа *српског* и *православног* да спута у своје ланце! И *паша* као да хтједе поћи посао за руком. Он умири некако и угарског краља и бугарског цара да оставе *Вукана* на миру, а бискуну *малочком* нареди (1203. године) да оде у *Србију* и тамо да утврди вјеру и цркву *римокатоличку*.

Дошло је у опасност велико дјело *Стевана Немање*, сада већ *светога Симеона* и држави његовој већ се приближавао крај. Али милост Божја помрсилa је рачуне непријатеља *српске* државе. *Уери* се код куће завадише, *Бугари* се побојаше за се кад видјеше да су *Латини* засјели у *Цариграду*, и тако пође сину *светога Симеона Стевану* за руком, да га 1205. година нађе опет на пријестолу,

на који га је отац његов цеставио, а који му је брат *Вукан* био отео.

За вријеме жалосних тих борби по *Србији* и међу браћом, *Сава* је у *Светој Гори* добивао вијести из отаџбине своје и оне су га морале љуто пећи, па је слао своје људе у отаџбину, са порукама својим завађеној браћи.

А кад су се браћа *Савина* примирила, слутећи ваљда да се отаџбини њиховој приближују опет дани несреће и желећи да им се добри анђео њихов, *Сава*, у те дане нађе на невољи, уз то још дознавши да је и *Света Гора*, у којој је гроб њихова оца, дошла у опасност од *Латина*, пошљу они посланике своје у *Свету Гору*, молећи *Саву* да се њима врати и да им донесе тијело оца њихова *светога Симеона*, да буде на благослов њима и земљи њиховој: „*О љубавни брате наш, велики богољубче, господине и оче Саво! Отаџбина наша оскврни се безаконјем нашим и натопа крвљу, а иноплеменици јако се осилеше. Непријатељи наши оплијенише нас, а наше небратско трвење поста подсмјехом сусједима нашим. Дођи к нама, да нам молитвама твојима светима испросим милости од Бога! Смилуј се на нас и дођи овамо, па да заједничком снагом сузбијемо непријатеље своје!*“, тако су браћа писала *Сави*.

Оцијенивши све прилике потпуно и правилно, *Сава* се брзо ријеша, да испуни молбу браће своје. Спремајући што му је за повратак у отаџбину требало, јави он браћи, да полази у отаџбину у друштву часних кадуџера са тијелом *светога Симеона*, које је дигао из *хиландарске* гробнице цијело и неповређено, и ако је у њој већ осам година лежало.

Сам *Сава* казује нам, да је путовање његово из *Свете Горе* у *Србију* било врло мучно. „У земљама — вели он — кроз које сам пролазио бијашу многи метежи. Али помогао ми је Бог и пресвета Богородица и молитве блаженога, преподобнога и часнога господина нашега и оца *Симеона*, те прођох, тако рећи, кроз огањ и воду цео, сачуван и ничим неповријеђен“.

На граници *српске* државе *Стеван* и *Вукан*, са многим свештенством и господом српском, дочекаше свете мошти оца својега и поздравивше се са братом својим, те се сви од *Хвосна* упутише манастиру *Студеници*, да свете мошти оца свога *Симеона* спусте у мраморну раку, коју си је сам спремио, кад је *Студеницу* градио, што уз велике свечаности црквене 19. фебруара 1207. године и изврше, пошто се најприје завађена браћа на гробу очину цамирише и вјечни мир склопише.

Живот и рад Савин у Србији до повратка у Свету Гору.

Годину дана провео је *Сава* у *Студеници* уз гроб светога си оца, у молитвама и проучавању прилика и живота народнога у отаџбини својој, која му је показивала много љутих рана, које је требало лијечити, па да *Србија* дође до сјајније будућности. И брат његов *Стеван* знао је за те ране, а не знајући ко би се са више љубави и ревности хтио латити лијечења тијех рана, него што би *Сава* могао и умио, намоли он њега, да остане у отаџбини и надаље, да се побрине за потребне законе и цркви и држави и да поради на просвјети народној:

Сава се лати посла, па како хришћани у *српској* држави нијесу имали још довољно храмова Божјих, постара се он да се на све стране цркве и манастири подижу. Гдје се могло зидане су од камена цркве, а гдје није било то могуће, подигнута је и дрвена црква, гдје се пак није ни то дало, ту је *Сава* на раскршћу усађивао крст, да се *Срби*, у њега гледећи, сјете да су хришћани, те да треба да хришћански мисле, раде и живе. Тај свој рад крунисао је *Сава* тијем, што је са братом *Стеваном* набавио вјеште немаре, да саграде знамениту *Жичу*, у којој ће се потоњи краљеви српски крунисати.

Док су се цркве градиле, *Сава* је, као апостол, ишао од села до села и од града до града у земљи *српској*, па је прикупљао народ око себе, проповиједао му свето еванђеље, тумачио хришћанску науку, обављао свете тајне и обреде, сузбијао лажна вјеровања и учио народ добрим обичајима и врлинама хришћанским. Својим животом и радом покретао је на посао ондашње свештенство, особито калуђере, које је упућивао да иду у *Свету Гору* да се науче Богу служити, па вративши се кући, да постану прави пастири народу својему.

И у другом правцу је *Сава* развио свој рад, удешавајући *правила* (типик) за *Студеницу*, са којима је настојао да и у *српској* земљи уведе ред у богослужењу, какав је био и у *Хиландару*, а с правилима тим описујући и живот основатеља *Студенице*, *светог Симеона*.

Напошљетку стаде *Сава* са успјехом и на браник српске државе, кад јој загрозише непријатељи.

Око 1213. године одметну се од државе *српске* поглавар земаља у Повардарју, *Добромир Стрез*, те сложивши се са *Грцима* и *Бугарима*, науми да нападне на великог жупана српског *Стевана*. Док се *Стеван* спремао за бој, понуди се *Сава*, да он најприје

оде противнику, не би ли га склонио да се окани непријатељства, а ако овај то не буде хтио, онда нека се крв пролије. И оде *Сава* пред *Стреза* и употреби сву рјечитост своју да га одврати од зла дјела, које је смислио добротвору својему *Стевану*, који га је примио и држао као брата. Кад разлочи и паметне ријечи не помогаше, *Сава* се опрости са *Стрезом* говорећи му: „Говорио сам ти, јер сам желио добро и нама и теби. Али ти, уздајући се у оружје, не хтједе ме послушати, па зато ћеш бити сам злу својему крив. Знај да се ми на Бога уздамо и да се не бојимо твоје силе. *Париз* је сиреман за бој, али од Бога је помоћ. Па Бог нека суди између тебе и нас!“ И Бог је судио. Још те ноћи неки од озлојеђених људи *Стрезових* убије *Стреза*. На то се војска његова разиђе, многи пређу к *Стевану* и преста невоља, која је *Србији* запријетила.

Но појавила се друга. Ни двије године не прођоше по смрти *Стрезовој*, а на *Србију* се дигоше нови савезници. Краљ угарски *Андреја* и *Јерис*, латински цар на истоку, договораше се да са двије стране ударе на *Србију* и међу се да је подијеле. До Ускрса 1215. године требали су савезници, сваки са своје стране освајајући, у *Нишу* се састати и тако *Србију* прегазити. Али их помете

вјештина и одважност *Савина*. Он упути *Стевана* да се брзо спрема, па да пође на сусрет угарском краљу *Андрији* и да с њим сврши прије, него што би се овај са својим савезником састао. *Стеван* послуша и код града *Равна* састане се с *Андријом* угарским краљем, који је видио да му је већ пресјечен пут за састанак са *Јерисом*, па се измири са *Стеваном*, а затим се и *Јерис* мирно из *Србије* повуче.

Таквим својим радом постао је *Сава* већ тада стожером духовног преображаја *српског* народа и његовог духовног уједињења, постао је јаким бедемом, о који се разбијала непријатељска сила. Срца *српског* народа још онда су силно закуцала пред именом и дјелима *Савиним*. Велико и мало, мушко и женско, старо и младо, богато и убого, неуго и учно, све се дивило мудрости његова ума и сласти његове ријечи, чистоћи његова живота и богатству његова знања, племенитости његова срца и величини његове душе, све се дивило и слушало богомудрога учитеља својега.

Боравећи тако у *Србији*, спремао је *Сава* народ српски, његову цркву и државу за нови сјај, којим ће се наскоро засијати. Па да ништа више није учинио, то би већ било доста да народ свој вјечном благодарношћу задужи. Али на срећу *Српства* благословио

је милостиви Бог *Саву* и надаће здрављем и животом, а он је опет здравље и живот свој, срце и душу своју, улагао у рад и бригу за корист милога народа својега, док га није довео дотле, да му се држава украси круном *краљевском*, а црква потпуном *независношћу* и *самосталношћу*.

Стало је то *Саву* доста и жалости и муке, али је он све савладао, јер нема сметње за онога, ко је на Божјем путу.

Повратак Савин у Свету Гору.

Велику жалост нанио је *Сави* љубезни његов брат *Стеван*, који оставши удовцем, науми да се ожени *Аном*, кћерју млетачкога дужда *Енрика Дандола*, да доведе дакле у земљу своју *неправославну* владарку и на тај начин да отвори *Србију* смутњама *римске* цркве, а од тијех је *Србија* већ дотле доста патила.

Корак тај *Стеванов* баца *Саву* у велику бригу и врло га ожалости. Па да не гледи очима својима нову биједу и невољу у *Србији*, кад већ није могао *Стевана* усавјетовати, ради чега се с њиме и порјечкао, науми он да оде из *Србије*, не би ли можда тако *Стевана* присилио да се тргне и земљу своју опасностима не излаже.

Поставивши *Студеници* стерешину мјесто себе и предавши му све, чиме је он дотле управљао, помоли се на гробу очину, те благосињајући људе своје отаџбине, упути се у *Свету Гору* (око 1217. год.) гдје га сви радосно дочекају.

Одмах по одласку *Савину* осјетио је *Стеван* шта је *Србија*, а шта је и он изгубио. Престаде тећи свето миро из раке *светога Симеона*, а појави се грижа савјести у души *Стевановој*, мучећи га и осуђујући. Муке његове повећавао је још и страх, да ће га небо још и јаче ошинути. С тога се пожури са порукама *Сави*, да се врати у отаџбину своју. „*Твојим одласком од нас — поручивао је он Сави — окренуо је и свети отац наш лице своје од нас, те не чује више молитве наше, или зато што смо згријешили, или што ти нијеси међу нама. Зато те молим, смилуј се на сузе моје, па ако ради грјеха својих и нијесам достојан да сам ти брат, смилуј се на онога који је рођен из утробе матере твоје и врати се!*“

Али *Сава* се није хтио враћати, већ смисливши начин, на који ће брата и отаџбину утјешити и размисливши о том, како би се несугласице међу њима могле изгладити, пошаље му калуђера свога *Иларијона* са порукама својим, а сам се спреми на од-

лучан корак, којим ће, ако му сретно пође за руком, обезбиједити *Србији* сталност у животу црквеном, па да престане вјечита зебња од сваког покушаја *римског* *наше*, да *православну* цркву у *Србији* под своју власт стегне.

Ни мање ни више, него поћи у *Никеју*, гдје је тада био пријесто цара грчког и пријесто православног патријарха цариградског, јер у *Цариграду* су *Латини* господарили, па измолити за *Србију* независног поглавара црквенога и за цркву *православну* у *српској* држави самосталност, то је била сад мисао *Савина!*

Мисао је то била велика и сам *Сава* од ње је презао. Али знајући да без тога *Србија* нема среће, он је стао у службу мисли тој својој и жртвовао је за њу чак и најдрагоцјеније благо своје, свагдашњу своју смиреност и скромност.

Србија добива архиепископа и српска црква самосталност.

Дочекавши повратак посланика својега, калуђера *Иларијона*, ког је послао за утјеху *Србији* и брату си *Стевану* и примивши по њему поздраве братовљеве и његове богате дарове, спреми се *Сава* на пут у *Никеју*, вођен мишљу, да *Србији* треба *самостална*

црква и независна управа црквена, а то се могло једино измолити у цара и патријарха, који тада у Никеји боравише.

Одабравши међу својим *хпландарским* калуђерима њих неколицину који ће га пратити, крене *Сава* на пут и сретно приспије у престоницу грчког цара и православног патријарха цариградског, те изнесе пред њих молбу своју, говорећи им: „*Помоћу Божјом очистио је отац мој земљу нашу од худих јереси и сада у њој лијешо се шири и напредује вјера православна. Али једно нам тешко пада. Немамо у земљи нашој поглавице црквене, који би се о цркви старао. За то вас молим да се смилујете и да земљи нашој дате архиепископа.*“

Молбе *Савине* имале су успјеха и код цара и код патријарха, Они пристану да *Србија* добије свога архиепископа. А кад је настало питање, кога би требало посветити за архиепископа, *Сава* им показа на своје пратиоце, да од њих изаберу којег хоће. Али и цар и патријарх били су мисли, да је за тако одлично мјесто и за тако велику службу најпогоднији *Сава*, те му то и рекоше. *Сава* застрепи у срцу од помисли да се поше на тако високо мјесто, он се изговараше, он мољаше да другога посвете. Но заман бијашу молбе његове, цар и патријарх

не хтједоше попустити. И смирени и свагда скромни *Сава* би посвећен за *архиепископа све српске земље* (око почетка 1220. године).

Успјех је то био велики. *Срби* су добили *владику своје крви и свога језика*, *владику*, који ће љубављу племенском бити с њима везан, па свагда мислити и радити само оно што њихова корист иште.

Али тај *владика* био је још везан за иноплеменску власт црквену, још је његовим старешином био *грчки* патријарх, а *туђин* старешина црквени може увијек сметати *српском архиепископу*, па и *држави српској*. То је *Саву* још мучило. Уз то је он сад већ добро познавао све тешкоће и незгоде далека пута у пријестоницу цариградског патријарха, а времена су мутна и опасна, бијес латински размахео се по Балкану... па размисливши о свему, прије но што би се опростио са *царем и патријархом*, изађе он пред њих са новом молбом, помоливши се најприје топлом молитвом Богу и светоме Симеону, да му буду на помоћи.

Мудрим ријечима представи *Сава* цару и патријарху све незгоде у које *српска* црква може доћи, кад би његови епископи и њезин архиепископ морали долазити к патријарху на посвећење, трудно путовање у толику даљину и велике трошкове који су с тим

скопчани, и све остало живо им истакне, па их замоли да одобре, да се *српски* архиепископ посвећује у *српској* земљи од *својих* епископа, а епископи *српски* да се посвећују од *свог* архиепископа.

Молба таква значила је, да се *православна* црква у *Србији* прогласи и *независном* црквом, која ће, чувајући чисту вјеру *православну*, сама собом управљати и ријешена бити сваке дужности спрам *грчког* цара и патријарха. На такву молбу није било лако пристати. Цар се промијенио у лицу кад је чуо што *Сава* моли, али напошљетку ипак пође заузимању *Савином* за руком, да придобије *цара* за молбу своју а овај с *патријархом* одлучи да буде по жељи и молби *Савиној*.

Са првим својим архиепископом задобије *православна* црква у *Србији* и своју независност и дође у *српске* руке, да је оне чувају и бране од навале свачије, а она са својим свештенством да лебди над *Србијом*, као нежна мајка над чедом својим премилим.

Свршен је био сад посао *Савин* у *Никеји*, свршен тако да повољнији већ није могао бити. Пун благодарности Богу опрости се *Сава* најљубазније с *царем* и *патријархом* и крене са пратњом својом, славећи Бога, из *Никеје* у *Свету Гору*.

Архиепископ Сава враћа се из Никеје у Србију.

Полазећи из *Никеје* у *Србију*, као архиепископ независне *српске цркве православне*, удари Сава пут *Свете Горе*, милог свог до-тадањег боравишта, да уреди како ће му *Хиландар* остати и да се опрости са часним старцима светогорским, с којима је толико година богоугодно проживио.

Светогорци калуђери, кад чуше за његов долазак, похиташе у *Хиландар*, на благослов новом архиепископу. Сава их је радосно примио и особито њежно здравио се са старим монасима, друговима својим из млађега доба.

Посјету ту светогораца цијенио је *архиепископ Сава*, па се и он по кратком одмору у *Хиландару* упути кроз светогорске манастире, да још једном обиђе те свете куће и са становницима њиховим да се опрости и да их замоли, да се у светим молитвама својим сјете њега на послу трудном, који га у новом и тешком звању чека.

Кад се тако опростио са *Светом Гором*, врати се Сава у *Хиландар*, гдје пробави неко вријеме издавајући потребне наредбе и спремајући се за пут у *Србију*, камо за тим крене са неколико калуђера *хиландарских*, које је повео са собом, да подијели с њима терете службе у *Србији*.

Сава, отплавивши одатле свог човјека са порукама брату си *Стевану*, великом жупану *српском*, врати у *Свету Гору*. Па кад су *Латини* загрозили и *Светој Гори*, тад је *Сава* час у *Хиландару*, час у *Кареји*, час на другом мјесту *Свете Горе*, како је већ када од потребе било.

Много жалости задавали су *Сави* прии облаци, што се и над *Свету Гору* надвијаху. Али још више жалости морали су му задавати злокобни гласи, које је већ од дуђе времена из отаџбине своје добивао и који су га приморали да се спрема на повратак у отаџбину.

Први повратак Савин у Србију године 1207.

Кад је *Стеван Немања* о благовјестима 1196. године предавао владафску власт своју, да се на благовјести покалуђери, нашао је он потребним, да ту власт преда не најстаријем сину својему *Вукану*, него млађему од њега *Стевану*.

Вукан се покорио наредби оца својега, али је тешка срца подносио, да му млађи брат буде господарем. Црв зависти усели се у његову душу и дошаптаваше му црну мисао: *Кад се среташе дати оца твојега, онда кеш се ти осветити!*

Са мишљу на освету огледао се *Вукан* на све стране, тражећи помоћника за несретно дјело своје. И нашао је помоћника не једнога, него на несрећу отаџбине своје нашао их је и више, и нашао их је прије но што је и мислио.

Већ 1198. године стаде *папа римски Инокентије* мрсити конце по полуострву балканском, а у жељи да власт своју протегне и на крајеве, који су се држали цркве *православне*. На нишан му је дошла *Зета*, колијевка *Немањина*, у којој је требало утврдити власт *римокатоличке* цркве и њезина епископа, папе римскога.

Освета над братом *вукла* је *Вукана* у наручја папина и он се изјавио да ће бити покоран слуга папски, ако му папа даде круну краљевску. Папи је било свеједно, који ће од браће постати слугом његовом, па се стаде обраћати на *Стевана* писмима својим љубезним. *Стеван* се у први мах чинио невјешт. Али навале војводе *Андрије* из Хрватске и Далмације, на земљу његову, па *Вуканово* шуровање са папом, онда још и друге домаће неприлике, присилише га да одговори на папино писмо и да и он замоли заштиту папину. Но слаба му је од тога корист била. Против њега ударише са запада *Вукан*, са сјевера угарски краљ *Емерик*, и

на крају 1202. године *Стеван* изгуби битку и његов брат *Вукан*, уз помоћ иновјерника и иноплеменика отме му пријесто и себе прогласи великим жупаном све српске земље и зетских страна и поморских градова и нишевских предјела!

Јадно је било велико жупанство *Вуканово*. Са свију страна ударише пријатељи и непријатељи његови, да разграбе земљу његову. *Угарски* краљ хоће за се *Србију*, *бугарски* цар хоће за се источне дијелове *Србије*, а *папа римски* хоће душу народа *српског* и *православног* да спута у своје ланце! И *папи* као да хтједе поћи посао за руком. Он умири некако и угарског краља и бугарског цара да оставе *Вукана* на миру, а бискупу *калочком* нареди (1203. године) да оде у *Србију* и тамо да утврди вјеру и цркву *римокатоличку*.

Дошло је у опасност велико дјело *Стевана Немање*, сада већ *светога Симеона* и држави његовој већ се приближавао крај. Али милост Божја помрсила је рачуне непријатеља *српске* државе. *Угри* се код куће завадише, *Бугари* се побојаше за се кад видјеше да су *Латини* засјели у *Цариграду*, и тако пође сину *светога Симеуна Стевану* за руком, да га 1205. година нађе опет на пријестолу,

на који га је отац његов поставио, а који му је брат *Вукан* био отео.

За вријеме жалосних тих борби по *Србији* и међу браћом, *Сава* је у *Светој Гори* добивао вијести из отаџбине своје и оне су га морале љуто пећи, па је слао своје људе у отаџбину, са порукама својим завађеној браћи.

А кад су се браћа *Савина* примирила, слутећи ваљда да се отаџбини њиховој приближују опет дани несреће и желећи да им се добри анђео њихов, *Сава*, у те дане нађе на невољи, уз то још дознавши да је и *Света Гора*, у којој је гроб њихова оца, дошла у опасност од *Латина*, пошљу они посланике своје у *Свету Гору*, молећи *Саву* да се њима врати и да им донесе тијело оца њихова светога *Симеона*, да буде на благослов њима и земљи њиховој: „*О љубазни брате наш, велики богољубче, господине и оче Саво! Отаџбина наша оскврни се безаконјем нашим и натоми крвљу, а иноплеменици јако се осилише. Непријатељи наши оплијенише нас, а наше небратско трвење поста подсмјехом сусједима нашим. Дођи к нама, да нам молитвама твојима светима испросим милости од Бога! Смилуј се на нас и дођи овамо, па да заједничком снагом сузбијемо непријатеље своје!*“ , тако су браћа писала *Сави*.

Оцијенивши све прилике потпуно и правилно, *Сава* се брзо ријеши, да испуни молбу браће своје. Спремајући што му је за повратак у отаџбину требало, јави он браћи, да полази у отаџбину у друштву часних кадуџера са тијелом *светога Симеона*, које је дигао из *хиландарске* гробнице цијело и неповређено, и ако је у њој већ осам година лежало.

Сам *Сава* казује нам, да је путовање његово из *Свете Горе* у *Србију* било врло мучно. „У земљама — вели он — кроз које сам пролазио бијашу многи метежи. Али помогао ми је Бог и пресвета Богородица и молитве блаженога, преподобнога и часнога господина нашега и оца *Симеона*, те прођох, тако рећи, кроз огањ и воду цмо, сачуван и ничим неповријеђен“.

На граници српске државе *Стеван* и *Вукан*, са многим свештенством и господом српском, дочекаше свете мошти оца својега и поздравише се са братом својим, те се сви од *Хвосна* упутише манастиру *Студеници*, да свете мошти оца свога *Симеона* спусте у мраморну раку, коју си је сам спремио, кад је *Студеницу* градио, што уз велике свечаности црквене 19. фебруара 1207. године и изврше, пошто се најприје завађена браћа на гробу очину измирише и вјечни мир склопише.

Живот и рад Савин у Србији до повратка у Свету Гору.

Годину дана провео је *Сава* у *Студеници* уз гроб светога си оца, у молитвама и проучавању прилика и живота народнога у отаџбини својој, која му је показивала много љутих рана, које је требало лијечити, па да *Србија* дође до сјајније будућности. И брат његов *Стеван* знао је за те ране, а не знајући ко би се са више љубави и ревности хтио латити лијечења тијех рана, него што би *Сава* могао и умио, намоли он њега, да остане у отаџбини и надаље, да се побрине за потребне законе и цркви и држави и да поради на просвјети народној.

Сава се лати посла, па како хришћани у *српској* држави нијесу имали још довољно храмова Божјих, постара се он да се на све стране цркве и манастири подижу. Гдје се могло зидане су од камена цркве, а гдје није било то могуће, подигнута је и дрвена црква, гдје се пак није ни то дало, ту је *Сава* на раскршћу усађивао крст, да се *Срби*, у њега гледећи, сјете да су хришћани, те да треба да хришћански мисле, раде и живе. Тај свој рад крунисао је *Сава* тијем, што је са братом *Стеваном* набавио вјеште неимаре, да саграде знамениту *Жичу*, у којој ће се потоњи краљеви српски крунисати.

Док су се цркве градиле, *Сава* је, као апостол, ишао од села до села и од града до града у земљи *српској*, па је прикупљао народ око себе, проповиједао му свето еванђеље, тумачио хришћанску науку, обављао свете тајне и обреде, сузбијао лажна вјеровања и учио народ добрим обичајима и врлинама хришћанским. Својим животом и радом покретао је на посао ондашње свештенство, особито калуђере, које је упућивао да иду у *Свету Гору* да се науче Богу служити, па вративши се кући, да постану прави пастири народу својему.

И у другом правцу је *Сава* развио свој рад, удешавајући *правила* (типик) за *Студеницу*, са којима је настојао да и у *српској* земљи уведе ред у богослужењу, какав је био и у *Хиландару*, а с правилима тим описујући и живот основатеља *Студенице*, *светог Симеона*.

Напошљетку стаде *Сава* са успјехом и на браник српске државе, кад јој загрозише непријатељи.

Око 1213. године одметну се од државе *српске* поглавар земаља у Повардарју, *Добромир Стрез*, те сложивши се са *Грцима* и *Бугарима*, науми да нападне на великог жупана српског *Стевана*. Док се *Стеван* спремао за бој, понуди се *Сава*, да он најприје

оде противнику, не би ли га склонио да се окани непријатељства, а ако овај то не буде хтио, онда нека се крв пролије. И оде *Сава* пред *Стрезу* и употреби сву рјечитост своју да га одврати од зла дјела, које је смислио добротвору својему *Стевану*, воји га је примио и држао као брата. Кад разлочи и паметне ријечи не помогаше, *Сава* се опрости са *Стрезом* говорећи му: „Говорио сам ти, јер сам желио добро и нама и теби. Али ти, уздајући се у оружје, не хтједе ме послушати, па зато ћеш бити сам злу својему крив. Знај да се ми на Бога уздамо и да се не бојимо твоје силе. *Париз* је сиреман за бој, али од Бога је помоћ. Па Бог нека суди између тебе и нас!“ И Бог је судио. Још те ноћи неки од озлојеђених људи *Стрезових* убије *Стрезу*. На то се војска његова разиђе, многи пређу к *Стевану* и преста невоља, која је *Србији* запријетила.

Но појавила се друга. Ни двије године не прођоше по смрти *Стрезовој*, а на *Србију* се дигоше нови савезници. Краљ угарски *Андрија* и *Јерис*, латински цар на истоку, договораше се да са двије стране ударе на *Србију* и међу се да је подијеле. До Ускрса 1215. године требали су савезници, сваки са своје стране освајајући, у *Нишу* се састати и тако *Србију* прегазити. Али их помете

вјештина и одважност *Савина*. Он упути *Стевана* да се брзо спрема, па да пође на сусрет угарском краљу *Андрији* и да с њим сврши прије, него што би се овај са својим савезником састао. *Стеван* послуша и код града *Равна* састане се с *Андријом* угарским краљем, који је видио да му је већ пресјечен пут за састанака са *Јерисом*, па се измири са *Стеваном*, а затим се и *Јерис* мирно из *Србије* повуче.

Таквим својим радом постао је *Сава* већ тада стожером духовног преображаја *српског* народа и његовог духовног уједињења, постао је јаким бедемом, о који се разбијала непријатељска сила. Срца *српског* народа још онда су силно закуцала пред именом и дјелима *Савиним*. Велико и мало, мушко и женско, старо и младо, богато и убого, неуго и учно, све се дивило мудрости његова ума и сласти његове ријечи, чистоћи његова живота и богатству његова знања, племенитости његова срца и величини његове душе, све се дивило и слушало богомудрога учитеља својега.

Боравећи тако у *Србији*, спремао је *Сава* народ српски, његову цркву и државу за нови сјај, којим ће се наскоро засијати. Па да ништа више није учинио, то би већ било доста да народ свој вјечном благодарношћу задужи. Али на срећу *Српства* благословио

је милостиви Бог *Саву* и надаће здрављем и животом, а он је опет здравље и живот свој, срце и душу своју, улагао у рад и бригу за корист милога народа својега, док га није довео дотле, да му се држава украси круном *краљевском*, а црква потпуном *независношћу* и *самосталношћу*.

Стало је то *Саву* доста и жалости и муке, али је он све савладао, јер нема сметње за онога, ко је на Божјем путу.

Повратак Савин у Свету Гору.

Велику жалост нанио је *Сави* љубезни његов брат *Стеван*, који оставши удовцем, науми да се ожени *Аном*, кћерју мстачкога дужда *Енрика Дандола*, да доведе дакле у земљу своју *неправославну* владарку и на тај начин да отвори *Србију* смутњама *римске* цркве, а од тијех је *Србија* већ дотле доста патила.

Корак тај *Стеванов* баца *Саву* у велику бригу и врло га ожалости. Па да не гледи очима својима нову биједу и невољу у *Србији*, кад већ није могао *Стевана* усавјетовати, ради чега се с њиме и порјечкао, науми он да оде из *Србије*, не би ли можда тако *Стевана* присилио да се тргне и земљу своју опасностима не излаже.

Поставивши *Студеници* стерешину мјесто себе и предавши му све, чиме је он дотле управљао, помоли се на гробу очину, те благосиљајући људе своје отаџбине, упути се у *Свету Гору* (око 1217. год.) гдје га сви радосно дочекају.

Одмах по одласку *Савину* осјетио је *Стеван* шта је *Србија*, а шта је и он изгубио. Престаде тећи свето миро из раке *светога Симеона*, а појави се грижа савјести у души *Стевановој*, мучећи га и осуђујући. Муке његове повећавао је још и страх, да ће га небо још и јаче ошинути. С тога се пожури са порукама *Сави*, да се врати у отаџбину своју. „*Твојим одласком од нас — поручивао је он Сави — окренуо је и свети отац наш лице своје од нас, те не чује више молитве наше, или зато што смо згријешили, или што ти нијеси међу нама. Зато те молим, смилуј се на сузе моје, па ако ради грјеха својих и нијесам достојан да сам ти брат, смилуј се на онога који је рођен из утробе матере твоје и врати се!*“

Али *Сава* се није хтио враћати, већ смисливши начин, на који ће брата и отаџбину утјешити и размисливши о том, како би се несугласице међу њима могле изгладити, пошаље му калуђера свога *Иларијона* са порукама својим, а сам се спреми на од-

лучан корак, којим ће, ако му сретно пође за руком, обезбиједити *Србији* сталност у животу црквеном, па да престане вјечита зебња од сваког покушаја *римског папе*, да *православну* цркву у *Србији* под своју власт стегне.

Ни мање ни више, него поћи у *Никеју*, гдје је тада био пријесто цара грчког и пријесто православног патријарха цариградског, јер у *Цариграду* су *Латини* господарили, па измолити за *Србију* независног поглавара црквенога и за цркву *православну* у *српској* држави самосталност, то је била сад мисао *Саваина!*

Мисао је то била велика и сам *Сава* од ње је презао. Али знајући да без тога *Србија* нема среће, он је стао у службу мисли тој својој и жртвовао је за њу чак и најдрагоцјеније благо своје, свагдашњу своју смиреност и скромност.

Србија добива архиепископа и српска црква самосталност.

Дочекавши повратак посланика својега, калуђера *Иларијона*, ког је послао за утјеху *Србији* и брату си *Стевану* и примивши по њему поздраве братовљеве и његове богате дарове, спреми се *Сава* на пут у *Никеју*, вођен мишљу, да *Србији* треба *самостална*

црква и независна црква црквена, а то се могло једино измолити у цара и патријарха, који тада у Никеји боравише.

Одабравши међу својим *хпландарским* калуђерима њих неколицину који ће га пратити, крене *Сава* на пут и сретно приспије у престоницу грчког цара и православног патријарха цариградског, те изнесе пред њих молбу своју, говорећи им: „*Помоћу Божјом очистио је отац мој земљу нашу од худих јереси и сада у њој лијепо се шири и напредује вјера православна. Али једно нам тешко пада. Немамо у земљи нашој поглавице црквене, који би се о цркви старао. За то вас молим да се смилујете и да земљи нашој дате архиепископа.*“

Молбе *Савине* имале су успјеха и код цара и код патријарха, Они пристају да *Србија* добије свога архиепископа. А кад је настало питање, кога би требало посветити за архиепископа, *Сава* им показа на своје пратиоце, да од њих изаберу којег хоће. Али и цар и патријарх били су мисли, да је за тако одлично мјесто и за тако велику службу најпогоднији *Сава*, те му то и рекоше. *Сава* застрепи у срцу од помисли да се погне на тако високо мјесто, он се изговараше, он мољаше да другога посвете. Но заман бијаху молбе његове, цар и патријарх

не хтједоше попустити. И смирени и свагда скромни *Сава* би посвећен за *архиепископа све српске земље* (око почетка 1220. године).

Успјех је то био велики. *Срби* су добили владика своје крви и свога језика, владика, који ће љубављу племенском бити с њима везан, па свагда мислити и радити само оно што њихова корист иште.

Али тај владика био је још везан за иноплеменску власт црквену, још је његовим старешином био *грчки* патријарх, а *туђин* старешина црквени може увијек сметати *српском архиепископу*, па и *држави српској*. То је *Саву* још мучило. Уз то је он сад већ добро познавао све тешкоће и незгоде далека пута у пријестоницу цариградског патријарха, а времена су мутна и опасна, бијес латински размахом се по Балкану... па размисливши о свему, прије но што би се опростио са *царем* и *патријархом*, изађе он пред њих са новом молбом, помоливши се најприје топлом молитвом Богу и светоме Симеону, да му буду на помоћи.

Мудрим ријечима представи *Сава* цару и патријарху све незгоде у које *српска* црква може доћи, кад би његови епископи и њезин архиепископ морали долазити к патријарху на посвећење, трудно путовање у толику даљину и велике трошкове који су с тим

скопчани, и све остало живо им истакне, па их замоли да одобре, да се *српски* архиепископ посвећује у *српској* земљи од *својих* епископа, а епископи *српски* да се посвећују од *свог* архиепископа.

Молба таква значила је, да се *православна* црква у *Србији* прогласи и *независном* црквом, која ће, чувајући чисту вјеру *православну*, сама собом управљати и ријешена бити сваке дужности *спрам грчког* цара и патријарха. На такву молбу није било лако пристати. Цар се промијенио у лицу кад је чуо што *Сава* моли, али напошљетку ипак пође заузимању *Савином* за руком, да придобије *цара* за молбу своју а овај с *патријархом* одлучи да буде по жељи и молби *Савиној*.

Са првим својим архиепископом задобије *православна* црква у *Србији* и своју независност и дође у *српске* руке, да је оне чувају и бране од навале *свачије*, а она са својим свештенством да лебди над *Србијом*, као нежна мајка над чедом својим премилим.

Свршен је био сад посао *Савин* у *Никеји*, свршен тако да повољнији већ није могао бити. Пун благодарности Богу опрости се *Сава* најљубазније с *царем* и *патријархом* и крене са пратњом својом, славећи Бога, из *Никеје* у *Свету Гору*.

Архиепископ Сава враћа се из Никеје у Србију.

Полазећи из *Никеје* у *Србију*, као архиепископ независне *српске цркве православне*, удари *Сава* пут *Свете Горе*, милост свог достадањег боравишта, да уреди како ће му *Хиландар* остати и да се опрости са часним старцима светогорским, с којима је толико година богоугодно проживио.

Светогорци калуђери, кад чуше за његов долазак, похиташе у *Хиландар*, на благослов новом архиепископу. *Сава* их је радосно примио и особито њежно здравио се са старим монасима, друговима својим из млађега доба.

Посјету ту светогораца цијенио је *архиепископ Сава*, па се и он по кратком одмору у *Хиландару* упути кроз светогорске манастире, да још једном обиђе те свете куће и са становницима њиховим да се опрости и да их замоли, да се у светим молитвама својим сјете њега на послу тужном, који га у новом и тешком звању чека.

Кад се тако опростио са *Светом Гором*, врати се *Сава* у *Хиландар*, гдје пробави неко вријеме издавајући потребне наредбе и спремајући се за пут у *Србију*, како за тим крене са неколико калуђера *хиландарских*, које је повео са собом, да подијели с њима терете службе у *Србији*.

На путу се заустави у *Солуну* и задржи се у манастиру *Филокали*, прикупљајући потребне књиге и законе за управу црквену, у чему му је особито помагао митрополит *Костадије*, с којим се дуго разговараше о свему што требаше за нови, правилнији живот цркви његовој. Одатле јави и господару *Србије*, брату својему *Стевану*, за долазак свој у *Србију*. Преписавши књиге од законâ и друге које су му требале, остави у *Филокали* дивне двије иконе, које је дао насликати и богато украсити, те крене даље пут *Србије*.

Брат његов *Стеван* радосно би полетио брату на сусрет, али му тешка болест не даде. Зато пошље синове своје са многим благородницима, да сретну *Саву* у *српској земљи*. Они га дочекаше и допратише у *Рас*, на болеснички одар *Стеванов*.

Са сузама се браћа поздравеше, и у радости што види брата уза се, *Стеван* се подиже из болести своје, те се учини радост и весеље велико у двору *Стеванову*, а у славу доласка братовљева, у част *првом архиепископу српском Сави*. А кад је *Сава* испричао све што је и како је у *Нижеји* израдио, *Стеван* му рече: „У сретан час послао те Бог, да и мене и народ отаџбине наше научиш и у закон и обичаје хришћан-

ске узедеш. А ја ти први обећавам послушност као господину мојему“.

У двору *Стеванову* провео је *Сава* неко вријеме, савјетујући се са *Стеваном* и његовим благородницима о првим важним пословима, које ће имати да врши као поглавица цркве, особито пак о томе, у којим мјестима државе да се поставе владике, и споразумјевши се о свему, пође у *Студеницу*, да почне архиепископски свој рад у *српској* цркви, јер *Жича*, која је била намијењена за сједиште архиепископа, није била још готова.

Рад архиепископа Саве у Србији.

Отворише се врата *Студенице*, да на њих уђе први *српски* архиепископ, који је с пратњом својом долазио. Ушавши у *Студеницу* пожури архиепископ *Сава* одмах у цркву, у којој је био гроб светог оца његова, *Симеона мироточивог*, да се покљони гробу, да пјелива тијело родитеља својега и Богу се помоли на гробу свечеву за себе, за цркву своју, за народ свој. Кад је ту потребу душе своје подмирио, онда се истом поздрави са старешином и браћом манастирском и благословивши све уђе у просторије, у којима ће становати.

Како му је за посао у цркви прије

свега требало помоћника добрих и упућених, старијих и млађих, *Сава* се одмах освртао на све стране, тражећи згодна лица за разне службе црквене, те их је прикупљао око себе и давао им најнужније поуке за вршење службе црквене, па је погодније између њих рукополагао на светим литургијама, које је служио сваке недјеље и празника, за чатце, апођаконе и ђаконе, да се као такви спремају и за више чинове.

У то су и радње у *Жичи* толико биле довршене, да је *Сава* могао приступити њезину освећењу, оставивши да је послѣје украшава.

Са ученицима својим пређе он тада из *Студенице* у *Жичу*, освети је и у њу смјести *архиепископију српску*, па поче одмах рукополагати владике за поједина владичанства, о којима се још у *Расу* с братом договорио и углавио, гдје ће које смјестити. Рукополажући владике он их је неуморно поучавао, како ће службу своју извршавати у духу и по правилима цркве Христове, те предавши сваком књигу правила црквених, слао их је с благословом својим сваког у владичанство, за које га је рукоположио, да раде у виноград Господњем, да се старају за повјерење им душе, да проповиједају ријеч Божју, да постављају народу пастире духовне, да управљају црквом Божјом.

*

Нове владике разиђоше се по *Србији*, а *Сава* оста у *Жичи*, журећи се да је што прије мрамором обложи и сликаријом украси. Она је требала брзо да заблеста у сјају великоме, јер *Сава* је хитао да у *Србији* изведе нов један чин од необичне важности, да га изведе у *Жичи*.

Великог жупана српскога *Стевана* требало је прогласити *краљем* и *Србију* учинити *краљевином*, то је *Сава* хтио да изведе, а то је требало у *Жичи* извршити. За то се и журио да је обуче у рухо, које приличи сјају краљевском, а уз то се знојио и око оних мучних и тешких послова, које је требало најприје посвршавати, па да *Србија* добије *краља* и *краљевство*,

И то је било сретно свршено. Спремљено је било све за проглашење *краљевине* и за крунисање *Стеваново* круном *краљевском*, а *Жича* је готова била да прими у зидове своје сабор *српских* владика, свештеника, калуђера, жупана, војвода и велможа, који се пред Спасовдан (1220 године) скупише на позив *Стеванов* и *Савин*.

На сабору том великом у очи Спасовдана прогласи *Сава* великог жупана српског *Стевана* *самодржавним* *господином* *краљем* *српским*, а сабор прихвати тај проглас најодушевљеније, кличући: „Бог те је нама послао!“

Одмах започе велико бденије, а за њим света спасовданска служба, на којој Сава вјенча круном краљевском краља Стевана, који се као први крунисани краљ српски назва краљем првовјенчаним.

Србија је поред свог независног архиепископа имала сада и крунисана краља, а у једном и у другом залог своје сретније будућности. А све помоћу Божјом и трудом и радом, мудрошћу и прегалаштвом својега Саве!

На појутарје Спасовдана одслужена је у Жичи опет овечана служба Божја, у присутности краља Стевана и све господе српске, пред којом је архиепископ Сава разјаснио чланке вјере православне и ту вјеру прогласио вјером Србиновом, а краљ српски и сва господа српска у име своје и у име Српства заклеше се на вјечиту вјерност вјери православној и цркви православној изјављујући Сави пред Богом и Његовим светим олтаром: „Вјерујемо оно што си нам казао и исповиједамо оно чему нас учиш“ затим првовенчани краљ Стеван са свима у цркви очита на глас Символ вјере православне (Вјеровање), за доказ, да ће се Срби те вјере вјечито држати.

Био је то српски празник Православља, кад је први архиепископ српски Сава за све вијекове вјенчавао у Жичи свој српски народ са вјером православном!

И трећег дана сазове *Сава* сву *српску* господу у архиепископију своју и тада им разјасни све што треба *православни хришћани* да знају о дужностима хришћанским, о добрим дјелима, која дају живота правој вјери. Поучивши их у томе, даде им свима архи-пастирски свој благослов и љубазно се са свима растане, пустивши их кући и пожеливши им, да се чврсто држе свега што су у *Жичи* обећали *цркви* својој и *краљу* својему.

Тако је свршен тај сабор *српске* господе српске и у *Жичи* настала је тишина и мир, што је *Сави* требало за даљи рад његов.

Већ се био око *Саве* скупио велик број *богомилâ јеретикâ*, а и оних који су постали били плијеном *римокатоличке* цркве, желећи да их *Сава* прими у крило своје цркве. О тога се *Сава* одмах лати посла око њих. Неуморно их је поучавао о свему што *православна* црква држи, вјерује и прописује и у то им тумачио сву погрјешност њихових до-тадањих заблуда, како би у пуној свијести могли одбацити оно што сазнаду као погрјешно и примити оно, у чему се увјере да је добро и правилно. Кад их је тако спремио онда је *Сава* јеретике крштавао, а римокатолике миропомазивао, те служећи свете литургије, залагао их је тијелом и крвљу Го-

сподљом и утврђене у православној вјери отпуштао домовима њиховим.

Упоредо с тим држао је *Сава* одмах и другу школу, у којој је одабраније свештенике упућивао, како ће у народу тражити оне који невјенчани живе, како ће их вјенчавати и дјецу њихову крштавати и остале пастирске дужности свршавати. Па кад их је у свему довољно поучио, слао их је као протопопе у земљу, да оно што су од њега научили, у дјело приводе и у свему владицама својим на помоћи буду.

Затим се *Сава* и сам кренуо на апостолски пут по земљи отаџбине своје, да обиђе цркве и манастире, да упути свештенике и калуђере, да утврди народ у вјери *православној* и у добром животу хришћанском, да га призове кајању и светој исповиједи, да у богослужењу ред уведе, јеретике да обраћа и *православној* цркви повраћа, да посавјетује, поучи, укори, одушеви, гдјегод затреба и кога затреба.

У таквом послу проводио је *Сава* трудне дане службе своје *црквене*. Учио је народ свој и ширио у њему *хришћанску просвјету*, учио је оне који су требали народ даље да уче, савјетовао их, опомињао их, соколио их да *учитељску* дужност своју у народу мар-

љиво врше, само да се нови ред и нови живот у народу *српском* што јаче утврди.

Но није била само *црква* и *просвјета* на бризи *Савиној*. Његове снаге и његове мудрости требала је и млада *краљевина српска* и *првовјенчани краљ српски Стеван*. Свесрдно је *Сава* стављао снагу своју и у службу држави и краљу, дајући у свакој прилици zgodne савјете за унапређење живота државног и залажући главу своју за слободу *српске краљевине* и за добро *краља српског*. Он је летио у табор непријатељски, да сачува *Србију* од невоља, које рат доноси. Он је срео угарскога краља *Андрију*, кад је овај са својом војском и по трећи пут на *Србију* ударио, да је покори и себи освоји. Уз помоћ Божју *Сава* је и ту опасност од *Србије* одбио, смирио угарскога краља и испратио из *Србије* преко ријеке *Саве* и *Србији* мир осигурао.

Седам година већ лебдио је *Сава* као добар анђео над *српском* црквом и државом, одлазећи из *Жиче* на све стране и враћајући се у *Жичу*.

Кад се *Сава* тако једнога у *Жичу* вратио, затече га ту, једнога дана 1227. године, гласњак из *Раса*, који му донесе поруку *првовјенчаног краља Стевана*, да је тешко оболио и да га моли да се пожури у

Гас, јер жели да се прије смрти с њим још види и да га он, ма и на самртној постели, покалуђери. За првим гласником брзо је стигао и други, носећи црн глас да је *прво-вјенчани краљ Стеван* већ преминуо.

Глас о смрти братовљевој поразио је *Саву*. Он заплака горко, но брзо се сабра, усједне на коња и што је брже могао потече у *Рас*, плачући и молећи се Богу, да не буде истинит глас о смрти брата му.

У одајама краљева двора у *Гасу* скупљен је већ био тужан народ и велможе државне, а синови *Стеванови* јаукаху око мртва оца. Чим у двор стиже, *Сава* полети одру *Стеванову*, грлећи и љубећи укочено његово тијело мољаше се Богу, да му живот поврати, те осјетивши да су му прса топла, обрадова се и рече народу: „*Умукните, не плачите, није краљ умро, него слава и душа је његова у њему!*“ и загрљивши брата зваше га: „*Устани господару мој и проговори!*“ Као иза ња *Стеван* устаде, а сви који то видјеше, повикаше у чуду и радости: „*Господи помилуј!*“

Благодарећи Богу што му је дао да види брата у животу, *Сава* испуни молбу *Стеванову*, закалуђери га и надјене му калуђерско име *Симон*, па му приведе најстаријег сина *Радослава*, да му преда власт

краљевску. *Симон* рече: „*Ја га благосиљам жезлом краљевским, ти га благослови молитвама.*“ Сад *Сава* причести брата и за смрт га спреми, која затече *Симона монаха* (калуђера) на рукама *Савиним*.

Сахранивши тијело *Симона монаха* у *Студеници*, уз раку оца им *светога Симеона мироточивога*, остао је *Сава* и без оца и без брата, са којима је толико радио и толико се трудио за отаџбину своју, остао је мјесто њих, да буде и даље отац отаџбини својој и њиховој.

Први је посао сад *Сави* био, да *краљевину српску* сачува од ненадна каква потреса, да утврди у њој пријесто краљевски, на који је он подигао првога вјенчаног краља. Ради тога спреми што је требало, па у *Жичи* вјенча новог краља *Радослава* краљевском круном, којом је негда вјенчао и оца његова *Стевана*, сад већ покојног монаха *Симона*.

Послије крунисања *Радослављева*, прихвати се *Сава* опет посла око цркве и просвете народне, помажући и краља *Радослава* у његовим пословима.

Светогорски калуђери дивили су се некада истрајности *Савиној* у молитви и у сваком раду и говорили су, да тијело његово мора да је од туча. Ко је пак *Саву*

гледао на раду откако је у *Србију* дошао као архиепископ, тај се морао још више дивити и у чуду се питати: од куда томе човјеку толико снаге!?

И заиста, као да тијело *Савино* није било од трошне кости и слабијех жила, јер никад се уморио није. Па ипак, *Сава* је био само човјек, као и други људи, и њега је жена родила, као што се рађају и други људи, и све је у њега било као и у других људи. Али није све. У њега је била душа друкчија, у њега је било срце друкчије. *Неизмјерна љубав сирам Бога и срискога рода својега*, то је његову душу и његово срце чинило друкчијим, снажнијим, јачим, него што је у других људи. Та љубав надокнађавала је сан очима његовим: она га је хранила, она му обнављала уморену снагу, она га носила од села до села, од града до града, она је точила из уста његових непрекидне потоке поуке, она је дизала руке његове на посао и подржавала их да не клону никад, она је мисао његову доводила на све што је требало опазити, поправити, унаприједити, избјећи, одбити и савладати. Само је у љубави та моћ и сила. А љубав *Савина сирам Бога и сирам рода била је неизмјерна*. За то је слабо тијело његово људско и могло издржати толике напоре кроз толико година.

Али је дошло вријеме да се и *Сава* одмори, да се обнови, да у море љубави своје прилије још коју капљу божанске моћи и снаге.

Па какав ће то одмор да буде? Одмор неуморне пчеле, која летом уморена пада на мирисни цвијетак, да из њега мед покуши!

Душа *Савина* и срце његово одавна су већ чезнули, да им је пасти на цвијетак онај, што је само један на земљи овој нашој, а у који је небо спустило кап највеће сласти своје што је за човјека сачувало, *спасење* његово! Да види *Свету Земљу* (Палестину), да се поклони мјестима, која је *Спаситељ* наш и Господ *Исус Христос* осветио рођењем својим, стопама својим, знојем својим, сузама својим и најдрагоцјенијом крвљу својом, за нас људе проливеном: Ту да му душа осјети сву сласт *спасења*, ту да му се срце напоји најсветијом божанском љубављу, да покуши што најбољег у том цвијетку нађе и у милу отаџбину своју да донесе, — то је била *Савина жеља*. У том је сад хтио да проведе одмор свој, поелије дугогодишњег најнапорнијег рада.

Кад су и државни и црквени послови послије *Крунисања Радослављева* у правилан колосјек запли, спреми се *Сава* на пут у *Свету Земљу* и понесавши са собом силне

дарове краља Радослава црквама и манастирима у Светој Земљи, крене се с пратњом својом у Далмацију, да се са српског приморја навезе на дебело море пут Свете Земље.

Патријарх јерусалимски Атанасије лијепо га је на гробу Спасову примио и дао му своје људе, да га проведу по мјестима светим, по црквама и манастирима палестинским, почам од Витлејема, гдје се Спаситељ свијета родио, па редом у сва друга, гдје је живио, науку своју проповједао и чудесима својим потврђивао божанско посланство своје.

Све је Сава обишао, служећи службе свете, дијелећи милостињу, набављајући разне свете ствари, које ће у Србију понијети, разбирајући за разне уредбе хришћанске, које ће требати и у његовој земљи завести.

Задовољан и сретан у души врати се Сава из Свете Земље, ударивши на Малу Азију преко Никеје, гдје га грчки цар и царица са многим почастима дочекају и на својој царској лађи у Свету Гору одвезу, да још пошљедњи пут види мила села пресвете Богородице, светогорске манастире, милу своју испосницу Карејску и бијели свој Хиландар, којему је донио лијепе дарове, међу њима и дивну икону пресвете Богоматере Млијекочитатељнице, (празник јој 12. јануара), коју

му дадоше у *Палестини*, у манастиру *св. Саве освећеног*. (Овај је ту икону на седам стотина година прије тога оставио своме манастиру, да се преда *царском* путнику *његова имена*, који ће из далека у манастир доћи. У архиепископу српском *ави* упознали су *кагуђери* тог путника и предали му ту икону, која и данас у *Хиландару* стоји).

Кад је *Сава* посвршавао послове у *Хиландару*, удари даље преко *Солуна*, гдје посети цара *Теодора*, свог пријатеља, а таста краља *Радослава*, а одатле за *српску* границу, носећи отаџбини својој благослов и поздрав из свију мијеста кроз која је прошао, а уз то и богате дарове, међу којима драгоцјену икону *пресвете Богородице троручице*, (празник јој 28. јула), на којој је *св. Јован Дамаскин* намјестио трећу руку од сребра, из благодарности што је пред том иконом прирасла рука *његова*, кад му је крвници одсјекше. (Са том иконом *Србија* се дуго поносила. Још *Урош четв*, син цара српског *Душана* силог, носио је њу пред војском својом, а потом је и она дарована *Хиландару*). Осим дарова носио је *Сава* у *Србију* још и богато искуство са пута својега, нове мисли о корисним дјелима, која ће сада изводити, носио је себе, за ким је *Србија* толико жудила, па га је зато с одушевљењем и предусрела и

са страхопоштовањем поздравила на повратку са светога пута.

Имао је *Сава* сад шта приповиједати у двору краља *Радослава* у *Расу*, имао се о многоме чему с краљем синовцем и посавјетовати, а требало је времена да саслуша прве извештаје о стању послова црквених и државних, да потом оде у *Студеницу*, на гробове светога си оца *Симеона мироточивог* и брата *Симона монаха*, а одатле у архиепископију своју, у манастир *Жичу*.

Ваљда је већ у *Расу* договорено било, а у *Студеници* и одређено, да се тијело *првовјенчаног* краља *српског Стевана*, потоњег *Симона монаха*, пренесе у цркву архиепископије *српске*, у *Жичу*, гдје се краљеви *српски* крунишу, јер *Сава* одмах по доласку украшава *Жичу* за нове свечаности, које се наскоро за тим обавише преносом тијела *Симона монаха*, које из *Студенице* дигоше Богом прослављено и од трулежи сачувано. И тако се са повратком *Савиним* из *Свете Земље* изли нова милост на *Србију*, на народ *српски*, на његову *православну* цркву. Бог јој дарова *новог светитеља*, *Симона монаха*, који се у цркви слави сваке године 24. септембра.

Није се *Сава* дуго одмарао у *Жичи*, него је набрзо похитао међу народ цркве

своје, да подмири разне потребе његове, да надари цркве и манастире, да надгледа живот свештеника и калуђера, да им даде нова упуства за службу, према оном што је на путу својему кроз *Свету Земљу* видио и научио, да поучи народ у вршењу дужности хришћанских, да разјасни свима и свакога стања људима, како ће дужности своје према вољи Божјој извршивати, да упути родитеље и дјецу, господаре и слуге, војнике и грађане, чиновнике више и ниже, шта вјера од њих иште и шта црква од њих тражи.

Обновљеном снагом вршио је *Сава* сад послове своје. Као богосвјетли свјетилник свијетлио је он народу цркве своје, као небески гласник проповиједао му је ријеч Божју и учио га закону Божјем, мислећи, радећи и молећи се Богу непрестано за народ свој, за отаџбину своју, за краља својега, тако и толико, да грјешна рука грјешнога човјека није кадра то ни описати.

Савин рад, његова заслуга, његове трудове, његову љубав, њега као калуђера, као књижевника, као управника црквеног, као молитвеника, као учитеља, као државника, кадра је само појмити и оцијенити душа онога *Србина*, који би у себи имао онолико љубави сирам Бога и рода свој српског, ко-

лико је *Сава* имао. А таквога *Србина* није *Сркиња* још родила. *Сава* је *једини!*

Архиепископ српски Сава предаје власт своју и одлази на исток.

Четрнаест пуних година управљао је *Сава* црквом *српском*, на славу Богу, на корист цркве, на срећу народа својега.

За то вријеме он је успио да уради много, а уз помоћ Божју и свој велики труд и напор. Радећи неуморно у народу својему, он је имао и прилике да види успјехе тога рада, да се увјери, колико је продрла свијест *православна* у душу народа његова, колико се у срцима народа његова утврдила и оснажила љубав спрам *православне вјере* и *цркве*, колико је народ његов напредовао у уљуђености, коју сазнавање воље Божје и живљење по њој у народе уноси.

Дубоком погледу *Савином* није могло ништа утећи, љубав његова није се могла преварити. А она му је казивала, да је народ његов у *православљу* толико чврст, да га с њим више никаква сила раздвојити не може. Она му је свједочила, да народ *српски* у свештеницима својим има већ довољан број душевних учитеља, који му неће дати да икада задивља. Она му је потврђивала, да се

— добар ред у цркви већ толико утврдио, да га ништа покварити не може.

Увјерен потпуно о свему томе, *Сава* је нашао разлога, да власт у управи са *српском православном црквом* преда другим рукама, да још за живота својега и *самосталност* и *независност цркве своје*, која у постављању поглавице добива најјачега изрази, потпуно осигура и од сваке случајности сачува, при томе да утврди и начин, на који ће се архиепископ постављати.

Са таквом одлуком осврне се он на редове својих ученика и пажња му се заустави на калуђеру *Арсенију*, кога је глас о *Савину* дјелању повукао из *Сријема* и довео у *Жичу*, гдје је боравио на очима *Савиним* и дао довољна доказа о смирености својој и благоразумности, а и о том, да је од *Саве* научио све што је потребно црквеној поглавици.

Њега *Сава* одабере себи за напљедника и повјери му намјеру своју.

Примати оно што је *Сава* држао, нато се било тешко одважити, јер ко је себе могао сматрати достојним, да њега замијени! И *Арсеније* се уплашио, кад му *Сава* саопшти намјеру своју. Плакао је, молио је, да другога одабере. Али кад му *Сава* рече: „*Бог ми те показа достојна за то дјело и ти*

се не смијеш противити Божјем наређењу“, онда Арсеније приклони главу своју и скрушено рече: „Нека буде воља Божја и твоје светости!“

Нашавши тако мужа врсна, богобојажљива, побожна, незлобна и правилна, сазове Сава у Жичу сабор епископа и црквених достојанственика, те сабору саопћи одлуку своју и предложи му да изабере Арсенија њему за напљедника, што сабор и учини. По избору одмах одреди Сава посвећење изабраног архиепископа, које сам изврши са епископима српским, у присутности краља и достојанственика црквених и државних. Савина љубав није се у избору Арсенија преварила. Бог му га показао достојна, и Бог је послје потврдио достојност његову, прославивши га по смрти за његова добра дјела, те је и он уведен у лик светитеља и сриска православна црква слави га сваке године 28. октобра.

Пошто Сава сврши посвећење Арсенија и прогласи га за архиепископа сриске земље и поморске, препоручи свима у сриској земљи да га слушају, опрости се он с црквом својом и с народом својим. жељан да опет пође стопама Сааситеља својега, па оде на исток, најприје у Свету Земљу, а затим и у друге крајеве, не заборављајући нигдје отаџбине своје, већ молећи се Богу за род свој и на

*

Голоти и на *Синају*, у *Египту* и у *Вавилону* и опет прикупљајући разне ствари и предмете, којима ће милу своју отаџбину обрадовати.

Смрт Савина.

Архиепископ српски *Сава* био је већ на прагу шездесете године живота, кад је оставио пријесто архиепископски и пошао у далеке земље, подвргавајући се теготном путовању и свакојаким опасностима, од којих ни данашњи путник није тамо сигуран. Па како на тај пут није ни одморан пошао, почео је на том путу побољевати. Но он је, борећи се и с болешћу, све даље ишао, док није прошао главнија и важнија мјеста у патријархатима *јерусалимском*, *александријском*, *антиохијском* и *цариградском*, клањајући се светим мјестима, на којима је живио и радио *Спаситељ* свијета и *Његови свети Апостоли*, молећи се Богу, служећи свете литургије, проучавајући живот тамошњих *православних* хришћана, дијелећи милостињу и прикупљајући драгоцене утвари црквене за цркве у својој отаџбини.

Свршивши своје путовање на истоку, пође *Сава* натраг у своју отаџбину. Узпут је желио да обиђе још пријатеља свога, бугарскога цара *Асена*. Зато удари пут *Трнова*, пријестонице *Асенове*.

Са великим почастима прими цар *Асен* свога пријатеља и уведе га у своје конаке.

Ту је *Сава* дочекао празник светог Богојављења. Цар и патријарх бугарски желили су да *Сава* на Крстовдан одслужи свету литургију и воду да освети, а и сам *Сава* радо је служио.

То је била пошљедња литургија, коју је *Сава* одслужио. Студен велику тог дана није могао издржати већ и онако болешљиви и изнурени *Сава*, па паде у постељу, из које се више ни дигао није.

Осјети *Сава* да му се приближује смрт, па се поче спремати за хришћански свршетак живота. Сазва своју пратњу, предаде јој ствари које је у отаџбину понио, одредивши шта ће се дати *Студеници*, шта *Жичи*, шта другима у отаџбини његовој, а један дио остави за цркве и сиротињу у *Трнову*, па благослови пратњу своју и посла је с благословом својим у *Србију*.

Ноћу између Суботе и Недјеље, послје тога богојављенског празника, примивши свету причест и помоливши се Богу. са ријечима: „*Слава Богу на свему*“, испусти душу своју највећи *Србин*, први архиепископ српски *Сава*, добри анђео цркве српске, чврсти штит државе српске, отац просвјете српске, осветитељ мисли српске, спаситељ имена српског и части српске у свијету тадањем и потоњем!

Гомоти и на *Синају*, у *Елишту* и у *Вавилону* и опет прикупљајући разне ствари и предмете, којима ће милу своју отаџбину обрадовати.

Смрт Савина.

Архиепископ српски *Сава* био је већ на прагу шездесете године живота, кад је оставио пријесто архиепископски и пошао у далеке земље, подвргавајући се теготном путовању и свакојаким опасностима, од којих ни данашњи путник није тамо сигуран. Па како на тај пут није ни одморан пошао, почео је на том путу побољевати. Но он је, борећи се и с болешћу, све даље ишао, док није прошао главнија и важнија мјеста у патријархатима *јерусалимском*, *александријском*, *антиохијском* и *цариградском*, клањајући се светим мјестима, на којима је живио и радио *Спаситељ* свијета и *Његови свети Апостоли*, молећи се Богу, служећи свете литургије, проучавајући живот тамошњих *православних* хришћана, дијелећи милостињу и прикупљајући драгоцене утвари црквене за цркве у својој отаџбини.

Свршивши своје путовање на истоку, пође *Сава* натраг у своју отаџбину. Узпут је желио да обиђе још пријатеља свога, бугарскога цара *Асена*. Зато удари пут *Трнова*, пријестонице *Асенове*.

Са великим почастима прими цар *Асен* свога пријатеља и уведе га у своје конаке.

Ту је *Сава* дочекао празник светог Богојављења. Цар и патријарх бугарски желили су да *Сава* на Крстовдан одслужи свету литургију и воду да освети, а и сам *Сава* радо је служио.

То је била пошљедња литургија, коју је *Сава* одслужио. Студен велику тог дана није могао издржати већ и онако болешљиви и изнурени *Сава*, па паде у постељу, из које се више ни дигао није.

Осјети *Сава* да му се приближује смрт, па се поче спремати за хришћански свршетак живота. Сазва своју пратњу, предаде јој ствари које је у отаџбину понио, одредивши шта ће се дати *Студеници*, шта *Жичи*, шта другима у отаџбини његовој, а један дио остави за цркве и сиротињу у *Трнову*, па благослови пратњу своју и посла је с благословом својим у *Србију*.

Ноћу између Суботе и Недјеље, послије тога богојављенског празника, примивши свету причест и помоливши се Богу са ријечима: „*Слава Богу на свему*“, испусти душу своју највећи *Србин*, први архиепископ српски *Сава*, добри ањео цркве српске, чврсти штит државе српске, отац просвјете српске, осветитељ мисли српске, спаситељ имена српског и части српске у свијету тадањем и потоњем!

Било је то у *Трнову*, престоници бугарскога царства, у *Недјељу* по *Богојављењу* године 1235. или 1236., јер до данас на жалост још не знамо тачно годину, које је *Сава* умро.

Као што је приличило таквом човјеку, који је уз то био и пријатељ царев, предано је мртво тијело *Савино*, у *трновској* цркви *светих четрдесет мученика*, матери земљи, не да пропадне, не да иструне, него да га Бог прослави, као тијело угодника својега, којему се сада служи служба 14. јануара сваке године.

Пренос тијела светога Саве из Трнова у српску државу.

На годину дана послје смрти *првога архиепископа српског Саве*, покрене његов пошљедник архиепископ *Арсеније*, код *српског краља Владислава*, који је на владу дошао послје *краља Радослава*, питање о преносу тијела *Савина* из *Трнова* у *Србију*, јер *Срби* су љуто жалили, што је гроб *Савин* у туђини.

Краљ Владислав радосно прихвати предлог тај и пошаље самога *Арсенија* на челу посланства, које упути у *Трново*, да узме тијело *Савино* и у *Србију* донесе.

Али посланство то врати се несвршена посла. Бугарски цар *Асен*, цијенећи и сам

гроб *Савин* као прави благослов Божји за земљу своју, не хтједе допустити да се у гроб дира.

Владислав краљ посла и друго посланство, да измоли тијело *Савино* у цара *Асена*. Но ни то посланство није било боље среће. Цар се бојао буне у народу ако допусти, да се тијело *Савино* из *Бугарске* однесе. То је саопћио *Владиславу* и у писму својему, у којему му пише: „Што би год замолио од мене, не бих ти одбио. Али не ишти што ти дати не могу. И патријарх, и велможе и сав град, противни су да ти дадем тијело *Савино*“.

Неописана жалост овладала је у свој *српској* земљи ради тих неуспјеха. Не знајући другога начина, краљ *Владислав* одлучи, да сам пође цару у *Трново*, не би ли га како намолио, да ублажи бол душе његове, да утјеши ојађено *Српство*, да му даде тијело *Савино*.

Лијепо је примио цар *Асен* краља српског *Владислава*, кад овај стиже са људима својима у *Трново*. Краљ одмах по доласку похита у цркву на гроб *Савин*, те паднувши на земљу, проплака горко и бијући главом по тврдоме поду црквеном јаукаше из гласа: „*Опрости нам, оче, што смо ти згријешили, смилуј се на нас, врати се међу нас!*“ Тако је краљ дуго плакао и нарицао на гробу

Савину, док се није свима сажалило, те му дозволише да дигне из гроба тијело *Савино* и у *Србију* однесе.

Брзо је краљ *Владислав* спремио све за пренос тијела *Савина*, журио се да утјеши народ свој, а бојао се да цар не тргне на траг ријеч своју. Спремивши све, пођу у цркву да отворе гроб и кад га отворише, замириса прква од чудна мириса, а у гробу нађоше *Саву* као да је заспао!

Обрадовани толиком милошћу Божјом, што прослави угодника својега, клањајући се и цјеливајући *свете мошти Савине*, слављаху Бога, па се кренуше са *светим моштима* у отаџбину *Савину*.

Уз појање побожних пјесама, *Срби* са својим краљем на себи ношаху *свето тијело* првога архиепископа српског и просвјетитеља *Саве*, а побожни народ дочекивао их је свуда куд су пролазили, да се поклопи *свецу Божјем* и *свете мошти* његове да цјелива.

У *српској* земљи већ је био спремљен нови гроб за *свете мошти Савине*. У задужбини краља *Владислава*, у манастиру *Милешевци*, у данашњој јужној *Херцеговини*, чекао је мраморни кивот, да *светом тијелу* буде за починак.

Ту положише *свете мошти Савине*, на углед роду *српском*, за утјеху народу *српском*.

у његовим жалостима и болестима, биједама и невољама, којих је у потоњем животу његову било и сувише. А *православна српска црква* завела је, да се 6. маја сваке године чини спомен и служи служба *преносу мошти првога архиепископа српског и просвјетитеља светог Саве.*

Спаљивање мошти светог Саве.

Око двије стотине педесет и седам година почивале су *мошти светог Саве* у кивоту *милешевске* цркве, на утјеху велику народу *српском* у данима среће његове, а још већу у данима, кад је *српско* пропануло царство, кад је послје битке на *Косову* 1389. године, утуљена свијећа слободе српске, кад држава и *црква српска* падоше под јарам турски, кад господари *српски* постадоше робље *турско.*

У данима тешке невоље очи народа *српског*, његова душа и срце његово, наде раје *српске*, све је било у *херцеговини светог Саве*, на гробу *светог Саве.* На том гробу тражило је и налазило разбијено *Српство* мелема ранама својима, снаге за подношење мука својих, уздања на бољу будућност.

То је знао и непријатељ *српски*, па и Турци су са трепетом помишљали на *светог Саву*, јер су им позната била чудеса, што је

свети Сава из гроба својега чинио и баш по тим чудесима морали су и сами вјеровати, да ће *свети Сава* кад тад наду *сриску* на слободу златну у дјело привести. Бојећи се за силу своју и господство своје, Турци су у души својој слушали одјеке шапата *сриског*, којим је *Србин* сваки соколио другога, храбрећи га и говорећи му:

„*Србин има свога светитеља,*
„*Светитеља Немањића Саву!*“

Али нећеш га *Србине* више имати! Тако је једнога дана загрмио душманин клети. Нећеш дочекати *ускрса* својега, којим те *Савин* гроб тјешу. Нестаће гроба, који те још у животу држи!

Освану црни дан, у који дође *Ахмет-бег*. Одјурн с војском турском пред *Милешеву*, да развали гроб *светога Саве*, да убије у *Србима* вјеру и наду на *Ускрс*!

И небо да се на земљу срушило, не би се учинило толико ужаса, колико се учини на *Велики Петак*, 29. марта 1594. године, у *Милешеву*, кад крвници *сриски* однијеше *свете мошти светитеља Саве* из кивота из *Милешева*, журећи се да их баце пред ноге *Синан-паши* у *Биограду*, *сриском* одметнику, потурици проклетој.

У Суботу, 27. априла 1594. године, пред

Биоградом на Врачару, тамо гдје је данас црква светог Марка, ложе Турци ватру велику, а биједна раја сриска скрива се у подруме и рукама стискава од плача кржаве очи, да не види пламена те паклене ватре, јер у њој Турци спалише тијело светитеља Саве!

Нећеш рајо имати више свога светитеља, не надај се ускрсу! Тако Турчин рикну, а паклена ватра сажеже тијело светитеља у прах и пепео!

Као да је настао страшни суд за Србина, па и црњи му дани загрозише. У светој тој сриској забуни није ни црква сриска досијела, да одмах убијежи у календар свој и дан спаљивања мошти светог Саве, првога сриског архиепископа и просвјетитеља. Па зар ни данас још да не досијева?!

Бјеснила је олуја над главом Србиновом, за њега није било свијетла дана, сваки му је био Велики Петак, таман и мрачан, као и онај кад Христа разапеше, све се око њега тресло и разоравао се живот његов и распадао у комадиће, које је олујина црна и вихор бијесни разносио по свијету, у несрпске крајеве, у пустиње мрачне... Зар је Турчин погодио, да Србину ускрса нема!

Није, није погодио. Он је наложио ватру на Врачару испред Биограда, он је бацио у

ту ватру *тијело светог Саве*, а није јадан знао да јој тим даје *чудотворну моћ*! Као онај свијетли ступ што је ноћу, у пустињи глухој, свијетлио народу израиљском, тако је пламен са *Врачара* ишао пред *српским* народом и свијетлио му у дугој ноћи његова робовања . . .

Преварио се Турчин.

Дух светог Саве остао је жив. Биоград је постао престоницом српске државе!

Светковање светитеља Саве.

Гдје је Србин, ту је и светосавска слава, јер светог Саву слави црква српска, он јој је Богом прослављени поглавар, њега слави школа, он јој је код Бога заштитник, њега слави књига српска, он јој је отац, њега слави народ српски, он му је код Бога молитвеник, он му је спаситељ, он му је узор и огледало за душу и срце, за вјеру и живот, њега слави и држава српска, он јој је ускрситељ!

Од свију тих слава нај јаче се истиче она у цркви и она у школи, јер у њима је сав народ српски са својом дјецом.

Када дође 14. јануар, црква српска и школа спремне су већ, да тог дана прославе, што свечавије могу, успомегу на светог Саву. Већ у очи тога дана свршава се у цркви

велико вечерње са литијом, а на сами дан свечано јутрење и света литургија, све уз појање пјесама, у којима се величају добра дјела светога Саве, његова чврста вјера, његов Богу угодни живот, његови труди и подвизи за цркву Божју и народ сриски, његова блажена смрт и милост Божја, која се на њега богато излила.

Од свију пјесама, које се тада у цркви поје, најважније су ове:

Тропарь, гласъ
ѿ: Православїа настав-
ниче, благочестїа оучи-
телю и чистоты, все-
ленныа свѣтилниче, ар-
хїереевхъ богодѣхновен-
ное оудобренїе, Савво
премудре: оученни тво-
ими вса просвѣтилхъ
еси, цѣквнице дѣховнаа,
моли Христа Бога спа-
стиса дѣшамъ нашимъ.

Православија настав-
ниче, благочестија учи-
тељу и чистоти, всељен-
нија свјетилниче, архи-
јерејев богодухновенно-
је удобреније, Савво пре-
мудре: ученни твоими
всја просвјетил јеси, цјев-
нице духовнаја, моли
Христа Бога спастисја
д; шам нашим.

(Тропар тај осмога гласа, гласи у сриском језику овако: Православља наставниче, побожно-сти учитељу и чистоте. васељенски свјетилниче, владика Богом надahнути украсе, Саво мудри, учењем својим све си просвјетлио, миро Духа светога; моли Христа Бога да спасе душе наше).

Тропарь, гласъ ѿ:
 ПѢТИ ВОВОДАЩАГВ
 ВЪ ЖИЗНЬ НАСТАВНИКЪ,
 И ПЕРВОПРЕСТОЛНИКЪ, И
 ОУЧИТЕЛЬ БЫЛЪ ЕСИ, ПЕР-
 ВѢЕ БО ПРИШЕДЪ, СВА-
 ТИТЕЛЮ Саво, ОТЕЧЕ-
 СТВО ТВОЕ ПРОСВѢТИЛЪ
 ЕСИ, И ПОРОДИВЪ ТОЕ
 ДУХОМЪ СВЯТЫМЪ, ИКЪ
 ДРЕВА МАСЛИНАА ВЪ
 МИСЛЕННѢМЪ РАИ НАСА-
 ДИЛЪ ЕСИ ВСЕОСВЯЩЕН-
 НАА ТВОА ЧАДА, ТѢМЪ
 ИКЪ АПОСТОЛЪМЪ И СВА-
 ТИТЕЛЪМЪ СОПРЕСТОЛНА
 ЧТѢЩЕ ТѢ МОЛИМЪ: МОЛИ
 ХРИСТА БОГА, ДАРОВАТИ
 НАМЪ ВЕЛІЮ МИЛОСТЬ.

Пути воводѣащаго в
 жизн наставник, и перво-
 престолник, и учитель
 бил јеси, первјеје бо
 пришед, свјатитељу Са-
 во, отечество твоје про-
 свјетил јеси, и породив
 тоје духом свјатим, јако
 древа маслиннаја в ми-
 слењем раји насадил је-
 си всеосвјашченија тво-
 ја чада, тјем јако апо-
 столом и свјатитељем
 сопрестолна чтушче тја
 молим: моли Христа Бо-
 га, даровати нам вели-
 ју милост.

(Тропар тај трећега гласи у *српском* језику
 овако: Пута који води у живот наставник, и перво-
 престолник, и учитель био си, јер дошавши нај-
 прије си, светитељу Саво, отаџбину твоју про-
 свијетлио и родивши је Духом светим, као дрвета
 маслична у духовном рају насадио си свеосвећена
 твоја чеда; зато, као апостолима и светитељима
 сапрестолна, штујући те, молимо те: моли Христа
 Бога, да нам дарује велику милост).

Кондакъ, гласъ
 ѿ. Иѡкв прѣвосвѣтитѣ-
 ла великаго, и апосто-
 ловѣхъ сообщника, цер-
 ковь прославлѣтъ тѣ
 людей твоиѡхъ, преподобне:
 но акѡ ѿмѣла дерзновеніе
 ко Хрїстѣ Богу, молитвами твоими
 ѡтъ всѣкихъ насъ бѣдѣхъ
 спасай, да зовемъ ти: радѣйсѣ
 отче Савво богомѣдре.

Јако прѣвосвѣтитѣла великаго,
 и апостоловъ сообщника, церкѡвъ
 прослављаетъ тѣ ѡудеј твојихъ,
 преподобне: но јако имјеја дерзновеніе
 ко Хрїсту Богу, молитвами твојими
 от всѣкихъ насъ бједъ спасај да
 зовемъ ти: радујсѣ отче Савво
 богомудре.

(Кондакъ тај осмога гласа, дословно српски преведен, гласи: Као прѣвосвѣштеника великаго и апостолима другара, црква православља те народа твојега, преподобни, па имајући слободу пред Хрїстомъ Богомъ, молитвама твојима од свију насъ биједа спасавај, да ти кличемо: радуј се, оче Саво, богомудри!)

Уз то се тога дана поји још и ова:

Пјесма светому Сави.

1.

Ускликнимо с ѡубављу светитељу Сави,
 Српске цркве врховној светитељској глави!

Тамо в'јенци тамо слава,

Гдје ј' наш српски пастир Сава, —

Појте му, Срби, пјесму и утројте!

2.

Из Свете нам Горе дође, оче Саво,
Сузе браћи убриса, Неманића славо!
Свештениче цркве сјајне,
Духовниче свете тајне,
Саво, светитељу, међу апостоли!

3.

Пуна јеси кошнице, трудољубна Србијо,
Са свих страна сви Срби, и ти љупки Ср'јеме:
К небу главе подигните,
Саву тамо угледајте,
Саву, српску славу, пред престолом Творца!

4.

Ој Србијо, рођена сестро свете Горе
Ти сад баци поглед свој на Савине дворе!
Там' почетак српској слави.
Српске цркве мудрој глави,
Сави појте, Срби, пјесму и утројте!

По свршетку свете литургије, иде се с литијама у *школу*, коју је учитељ лијепо украсио и за прославу у школи све што треба спремио, а у договору и лијепу споразуму са својим свештеником.

У литији учествују сви, свештеник, учитељ са школском дјецом, па народ, који тог дана у особито великом броју у цркву долази, јер само онај *Србин* и *Српкиња*, који је болестан, на путу, или је другим којим важним узроком задржан, није тог дана у

цркви, осим можда којег одметника, који је у неваљалој души својој спалио спомен на *светога Саву*, па и на самога Бога, те бјежи од цркве и њезина крова.

Уз појање *троиарџа* и *светосавске пјесме* долази се у школу, гдје свештеник најприје освети водицу и свечарско кољиво, ако је спремљено, и пререже свечарски колач, који би такође требао на столу бити, јер *свети Сава* је *крсно име* све школске деце. После тога говори свештеник или учитељ пригодни говор, а дјеца декламују и пјевају пјесме, које су за ту прилику научила. Родитељи и други добри људи, раздрагани до суза дивном прославом *Светога Саве*, дају на много мијеста дарове сиромашној школој дјечи, и у оним крајевима српског народа, гдје се народ сам брине за своје школе, прилажу богате дарове за издржавање школе.*)

Кад се у школи све по реду сврши, онда се литају опет враћа у цркву, као што је тамо ишла и поје се уснут *троиари* *светоме Сави* и *светосавска пјесма*.

У цркви се свечаност доврши, у њој одјекну пошљедњи звуци *светосавске пјесме*,

*) Школске *светосавске* свечаности у *Хрватској* и *Славији* удешене су у споразуму са црквеним властима православне српске цркве, наредбом земаљске владе од 13. јануара 1897. бр. 4237. и имају се држати у свакој школи, у којој има бар 15. православне дјеце.

а побожни народ одлази кући, да у сјећању на *светога Саву*, у понављању својих *приповиједака о светом Сави* са дјецом својом у благослову Божјем свечани дан тај доврши.*)

Свети Сава у устима српског народа.

Срце народа *српског* пуно је љубави и поштовања *спрам светога Саве*. То свједоче и лијепе светковине српске, црквене, школске, друштвене, јавне и домаће, које се у *Српству* у славу и част *светога Саве* приређују. А чега је *срце* људско пуно, тим се и уста његова најрадије баве. За то се име *светога Саве* у *нарду српском* често спомиње, зато народ *српски* о *светом Сави* много приповједа, уносећи у своје приповијетке све оно чиме мисли да га је *свети Сава* задужио.

*) Дан *преноса мошти светога Саве* (6. маја) није се код *Срба* равнио у свечани празник. Можда зато што је *набрво* (9. маја) празник *преноса мошти св. Николе*, који се код *Срба* свечано слави, па су и многе цркве код нас подигнуте у част томе празнику. —

Дан *сјаљивања мошти светога Саве, на Врачару* (27. априла) није ни убиљежен у календар *српске* цркве, па се у цркви ни не прославља. А то је Богу плакати! Тек у наше дане, о *тристогодишњици* тога догађаја, служена је, бар у главнијим црквама, тога дана литургија *редовном* светом, проповијед је говорена о *светом Сави* и *сјаљивању светих му мошти*. Но пошто имамо чин службе црквене: *Акатист светом Сави, архиепископу српском*, а имамо га и у језику *нашем* старом црквеном (*српско-словенском*), и пошто се тај *Акатист* у *српским православним* црквама данас не држи, могла би ваљда поглаварства црквена појединих наших самосталних *православних српских* црквених области наредити,

Приповјетке те *српскога* народа о *светом Сави* живе у устима народним и тек у новије доба стали су их *Срби* прикупљати и штампати, те истом кад се покупе све и из свију крајева у којима *српски* народ живи, моћи ће се дознати, шта све народ *српски* о *светом Сави* мисли и вјерује, зна и памти.

Но и из оно мало народних приповиједака *српских* о *Светом Сави*, што је досад прикупљено у „Босанској вили“, а на предлог честитога Вида Вулетића Вукасовића, види се већ, да је у *српског* народа будна свијест о животу и раду *светога Саве*, о великим његовим заслугама за живот народа *српског* и његову бољу судбину.

Мјеста на којима је *свети Сава* боравио, народ *српски* окрестио је *Савиним* именом,

---

да се 27. април у календару наше цркве обиљежи и као празник *спасивања мошти светога Саве првог архиепископа српског и просвјетитеља*, те уједно и прописати, да се уочи тог дана, или на сам дан, свечано у црквама свршује речени *Акатист*. Бар толико још била би дужна учинити *српска* црква за спомен *светога Саве*, за утјеху *православним Србима*, за корист *своју*. —

У *православном српском народу* има још и спомена о *веригама светога Саве*, које народ штује као успомену на вериге, којима је побожан њеки сиротан Србин даривао кивот *светога Саве*, а објесни њеки богаташ дао их бацити, нашто се кивот затресе и свијеће погасе, те су морали вериге донјети натрат у цркву, из које није могао нико изаћи, док није вериге цјеливао. То се по народу рашчуло и народ је стао светковати *вериге светога Саве*. Нијесам могао дознати, да ли је то светковање везано за извјесни дан у години и за који

или је везао уз њих причу о догађају којем из боравка *Савина* на тим мјестима. Око *Студенице* је *Савина* трпеза, *Савин* лав, *Савовци* (село), *Савина* вода, *Рибњак* *светога Саве*, *Савов* крш, на путу из *Пријепоља* у *Босну* је *Савин* лакат (окука једна гора), у *Кривошијама* благословио је *свети Сава* поље добрих људи и проклео поље злочестих људи, у *Грахову* отворио је *свети Сава* изворе воде, *свети Сава* благословио је *Поцово* поље здрављем, *Босну* је благословио са *Рањен* *планине* сваким изобиљем, па и на другим мјестима, он је створио погодније живљење народу.

Кад питате *Србина* да вам каже, шта је све *свети Сава* за живот његов учинио, у приповијеткама својим одговара вам *Србин*, да он управо и није имао живота, док му небо није дало *светога Саву*, ради којег је „благо земљи на којој је никао и народу у ком је узрастао“, јер он је *Србина* научио кућу правити, прозоре на њој отварати, он га је научио земљу орати и друге послове радити, он му је пчелу благословио („Пчелице, Божја радилице, Господу Богу служила и људима давала сласт и лијек“), он му је предао овцу и козу, он му дао псето, он му дао кромпир за храну, он га научио сирити сир, он га научио пристојно и јести (да не ваља као псето лежећи јести), он му на-

бавио воденицу (млин), он га упућивао у занатима, а *Сракињу* је научио ткати, кројити и шити кошуљу. Све што *Србин* у послу својему знаде, све чиме се у кући и око куће бави, све је од *светога Саве* научио, све од њега добио. Па ако је *Србин* почетке уљуђенијег живота својега везивао негда за друге људе и имена, он је послѣје *светога Саве* и у старије приповјетке своје уносио *Савино* име.

Шта пак *српски* народ памти о *прво-свештеничком* и *учитељском* раду *светога Саве*, то нам казују друге његове приповијетке, у којима се народ сјећа, како је *свети Сава* по земљи ходио и обилазио села и градове, те волио најрађе ићи онамо гдје је имао људи, да их учи и да чује како мисле и да види што раде и како се владају. На тим његовим апостолским путовањима по народу, забиљежиле су приповјетке *српског* народа, били су му другари и пријатељи сиротиња и тежаци. А кад је ушао у народ свој, *Сава* се бије са ђаволом и одбија ђавола који хоће на свој пут да заведе народ, па кажњава оне који слабо вјерују, благосиља оне који су искрени, милостиви и добри, проклиње оне, који су невјерни, немилостиви, грабљиви. Он учи народ да буде умјерен, особито у пићу (јер благословивши винову

лозу рекао је: „Од лозова рода сребро се претворило! Винска се чаша крстом поносила! Гдје се вино пило, крст се незаборавио!“ он је наредио да се не пије много вина, (јер у њему и ђаво има свој дио, па кад човјек и од тога окуси, онда се опије), па кад је његов народ од ђавола добио и ракију он и њу благосиља да му буде за окрјепу од умора у тешкоме раду, (али ко попије више од три чаше, да му буде отров, а не помоћ, лијенивцу пак и нераднику већ и трећа нека је отров). Старије слушати, гробове штовати, постове држати, Недјељом не ићи у механу, него у цркву (јер црква није за волове грађена), и особито пазити на то „је ли душа са Богом у миру“, па се кајати за учињене гријехе! Томе и сличноме учио је *свети Сава* народ свој. Као зачетника и *оца просвјете* своје, убиљежио је *српски* народ *светога Саву* у приповјетци својој о томе „како *свети Сава* од ђавола отима *сунце*“.

Приповјетка *српског* народа чува спомен *светога Саве* као *заштитника слободе народне*. Он је благословио *Дрногорца* јунаштвом, а кад је народ *српски* од непријатеља у бјегство натјеран, тада *свети Сава* иде пред народом, да се не изгуби!

Напошљетку, да је *свети Сава* бранич *вјере православне* и *цркве српске*, у дотицају

њезину са црквом *римокатоличком*, од које је *Сраство* имало много да страда, и то знаде приповијетка *сриска*, у којој *свети Сава* одлази у земљу *мрака*, гдје је *Ришкиња* дјевојка преварила апостола да *обрије браду*, па кад отуд потјераше *Саву*, он се моли Богу и стварају се запријеке (међу њима и *ријена Сава*), да обријани апостол не може *светога Саву* стићи! Како ли су ту умно завијени и старији и новији односи *Рима* са *православним Србима*! А још јасније у другој приповијетци, која казује, како је *пустинјак Павле* измислио *другу вјеру* и стао *ришћане* (православне) наговарати, да уђу у ту *нову вјеру*, лажући да је од Бога послан и да је он *свети Павао*! Кад се народ стао лакомити на ту *нову вјеру*, онде је видио Бог, да с *ришћанском* (православнима) неће добро бити, па пошље *светога Саву* да народ одвраћа од те *нове вјере*. *Свети Сава* дође и народ одврати!

Сава је и по смрти жив у народу својему. Он за *сриски* народ није ни умро, већ позван од Бога он се *узнесао на небо*, он је за народ *анђеоског* лика, па је као *анђео* отишао на небо, које му се само отворило. Па као вјечито жив, он и сада обилази сваку српску кућу, и у којој се зло какво и несрећа догоди, то јој је *свети Сава* учинио, јер је

нашао да се у њој не поштују Бог и свети, те хоће чељад те куће да опомене да се поправи. У којој је пак кући *српској* све напредно, ту је *свети Сава* нашао да јој чељад Бога штуче, па је напредком благословио. И више пута се догоди да се рђав човјек од једном поправи. Тога је *свети Сава* у срце такнуо. А кога он у срце такне, тај се одмах поправи и почне чинити добра дјела!

Тако *Србин* с кољена на кољено *Србину* приповиједа о *светом Сави* и у приповијетци један другоме говори: „Да ти знаш какав је *свети Сава* светац, молио би му се и дан и ноћ, да ти буде на помоћи“, и увјерава један другога: „И хоће, ако Бог да, и нама и теби, и свему *ришћанском* и *српском* роду!“

И помози нам свети Сава свима!

САДРЖАЈ

СТРАНА

Предговор:

Свети Сава, српска слава! 3

Увод:

- 1., Политички живот Срба до Стевана
Немање 5
- 2., Вјерски живот Срба до Стевана
Немање 10
- 3., Срби долазе до државне самосталности 14
- 4., Вјерске и црквене прилике у држави
Стевана Немање 17

Свети Сава:

- 1., Рођење и дјетињство светог Саве . 20
- 2., Растков живот ван дома родитељског 22
- 3., Растко одлази у Свету Гору . . . 25
- 4., Растко ступа у калуђере 30
- 5., Сава у Светој Гори до доласка очева 35
- 6., Сава и Симсон у Светој Гори . . 38
- 7., Живот Савин у Светој Гори по
смрти оца му Симеона 45
- 8., Први повратак Савин у Србију . . 49

9., Живот и рад Савин у Србији до повратка у Свету Гору	54
10., Повратак Савин у Свету Гору	58
11., Србија добија архиепископа и срп- ска црква самосталност	60
12., Архиепископ Сава враћа се из Ни- кеје у Србију	64
13., Рад архиепископа Саве у Србији	66
14., Архиепископ српски Сава предаје власт своју и одлази на исток	81
15., Смрт Савина	84
16., Пренос мошти светогa Саве из Тр- нова у Србију	86
17. Спаљивање мошти светогa Саве	89
18., Светковање светогa Саве	92
19., Свети Сава у устима српског народа	98

Прије читања треба исправити ове погрјешке:

На стр.	8. ред	13. одовго;	<i>напреднијим</i> ,	треба	напреднијих
" "	" "	2. одовдо:	<i>на</i>	"	им
" "	9. "	10. одовго:	<i>волели</i>	"	вољели
" "	12. "	14. "	<i>Потиснули их</i>	"	потиснули су их
" "	15. "	17. "	<i>господорали</i>	"	господарила
" "	16. "	3. "	<i>вѣѣ</i>	"	тек
" "	18. "	7. одовдо:	<i>државе</i>	"	домове
" "	23. "	3. "	<i>могло</i>	"	могао
" "	" "	9. "	<i>мнозо</i>	"	многое
" "	43. "	3. "	<i>де</i>	"	да
" "	45. "	15. одовго:	<i>а тај</i>	"	Тај
" "	62. "	4. одовдо:	<i>његови</i>	"	њезини
" "	" "	5. "	<i>Повољнији</i>	"	повољније
" "	" "	4. "	<i>могао</i>	"	могло
" "	80. "	7. "	<i>његова заслуга</i>	"	његове ва- слуге
" "	82. "	7. "	<i>Примати</i>	"	Примити
" "	83. "	6. одовго:	<i>правилна</i>	"	правична
" "	90. "	12. одовдо:	<i>Одјури</i>	"	Оћузи
" "	93. "	2. "	<i>миро</i>	"	лпро
" "	95. "	16. одовго:	<i>православља</i>	"	прославља

То су најкрупније штампарске погрјешке и кваре сми-сао. Има још и *ситнијих*, али их нијесам биљежио, јер не кваре смисла.

СВ. АП. ПАВЛЪ.

